

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка
Інститут історії та додаткової педагогічної освіти

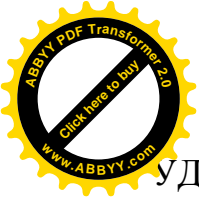
кафедра психології

ДИПЛОМНА РОБОТА З ПСИХОЛОГІЇ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для студентів всіх форм навчання

Суми
Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка
2011

УДК 378.2:377.3:001.89:371.214.114:159.9 (075.8)

ББК 74.580.28:88 р 30

Д 47

Рекомендовано до друку рішенням редакційно-видавничої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка

Укладачі:

Т. Б. Тарасова – к.п.н., доц. СумДПУ ім. А. С. Макаренка;

С. В. Пухно – к.п.н., ст. викладач СумДПУ ім. А. С. Макаренка

Рецензенти:

С. О. Ніколаєнко – кандидат психологічних наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін ВНЗ УАБС НБУ;

Г. А. Стадник – кандидат психологічних наук, доцент СумДПУ
імені А. С. Макаренка

Д47 Дипломна робота з психології : метод. реком. [для студ. усіх
форм навчання] / [уклад. : Т. Б. Тарасова, С. В. Пухно]. – Суми :
Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – 68 с.

Методичні рекомендації складені для студентів психологічних
спеціальностей усіх форм навчання СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

У стислій формі викладено основні положення про дипломну роботу як
самостійну навчально-дослідну роботу студента: мета та завдання дослідження,
формулювання науково-методологічного апарату, робота з науковою та
науково-методичною літературою, основні вимоги до оформлення складових
частин та роботи загалом.

Призначено для студентів ВНЗ психологічних спеціальностей.

УДК 378.2:377.3:001.89:371.214.114:159.9 (075.8)

ББК 74.580.28:88 р 30

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Загальні положення про організацію виконання дипломної роботи з психології	5
1.1. Дипломна робота як вид кваліфікаційної роботи з психології	5
1.1.1. Загальні положення	5
1.1.2. Вимоги до дипломної роботи	6
1.1.3. Вибір теми.....	7
1.1.4. Робота з джерелами інформації	8
1.1.5. Вибір методик та проведення експериментального дослідження	12
1.1.6. Структура дипломної роботи з психології.....	16
1.1.6.1. Теоретична частина	23
1.1.6.2. Експериментально-практична частина	29
1.1.7. Критерії оцінювання дипломної роботи	38
1.1.8. Порядок захисту дипломної роботи	40
1.1.9. Зміст відгуку наукового керівника і рецензії на дипломну роботу	44
РОЗДІЛ II. Вимоги до дипломної роботи з психології	45
2.1. Основні вимоги до написання дипломної роботи з психології	45
2.1.1. Загальні вимоги	45
2.1.2. Нумерація.....	46
2.1.3. Ілюстрації.....	48
2.1.4. Таблиці.....	49
2.1.5. Правила подання формул.....	50
2.1.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.....	50
2.1.7. Оформлення списку використаних джерел	52
2.1.8. Додатки	53
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Методичні рекомендації до виконання дипломної роботи з психології для студентів всіх форм навчання Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка відповідають вимогам до положення про дипломну роботу (ОКР «бакалавр», «спеціаліст»), затвердженого на засіданні вченої ради СумДПУ ім. А. С. Макаренка (протокол № 7 від 22.02.2010 р.).

Під час виконання кваліфікаційної роботи з психології, різновидом якої є дипломна робота, студент повинен продемонструвати достатній рівень обізнаності з курсу психологічних дисциплін, а також актуальних проблем сучасної наукової психологічної думки. Студент повинен не лише засвоїти засоби відбору, групування та узагальнення інформації, але, перш за все, навчитися знаходити невирішені проблеми теми, що вивчається, спірні питання та підходи до окремих проблем, визначати ступінь достовірності інформації, що міститься в науковій літературі, її доказовість.

Виконання студентами дипломної роботи є таким видом діяльності, який органічно поєднує навчальну та науково-дослідну роботу та передбачає самостійну діяльність студента над темою дослідження. Метою виконання кваліфікаційної роботи з психології є поглиблення наукової психологічної компетентності студентів у певній сфері професійної діяльності через набуття практичних навичок організації та виконання наукової роботи. Як форма самостійної навчальної діяльності студентів, виконання кваліфікаційної роботи з психології спрямовано на:

1. Поглиблення психологічних знань за окремими темами.
2. Розвиток активного, творчого, критичного мислення.
3. Формування вмінь та навичок психологічного дослідження.
4. Набування навичок застосування отриманих знань для вирішення конкретних задач.
5. Розвиток інтересу до психологічних проблем професійної діяльності.

Дипломна робота із психології виконується, як правило, тільки студентами психологічної спеціальності. Ця форма підсумкової атестації студентів за весь період навчання, має як навчальну, так і оцінну функцію. Тема дипломної роботи повинна бути спрямована на розв'язок актуальної дослідницької, прикладної або практичного завдання в області наукової або практичної психології. Проте студенти не завжди мають достатні навички у проведенні самостійних навчальних та наукових досліджень. Тому, ми сподіваємося, що дані рекомендації зможуть надати їм необхідну допомогу.

РОЗДІЛ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ З ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Дипломна робота як вид кваліфікаційної роботи з психології

1.1.1. Загальні положення.

Дипломна робота – це одна з форм самостійної навчально-дослідної роботи студента.

Дипломна робота виконується як окрема самостійна робота на завершальному етапі навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» або «Спеціаліст».

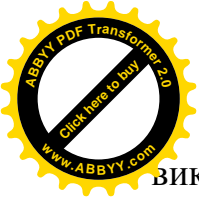
Дипломна робота є науково-практичною роботою студента-випускника, яка містить актуальні науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати та наукові положення і свідчить про спроможність дипломника самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

Тема дипломної роботи повинна відповідати обраному напряму підготовки (спеціальності) студента, науковій проблематиці кафедри, навчальним інтересам студента, узгоджена з керівником і затверджена на засіданні випусковою кафедрою, ученою радою факультету (інституту) та затвердженою наказом ректора університету разом з прізвищем наукового керівника до 15 жовтня поточного навчального року.

Науковим керівником дипломної роботи призначають провідного фахівця у певній галузі знань, який у межах виділених навчальних годин систематично консультує студента, перевіряє роботу, допомагає у підготовці до захисту та надає письмовий відгук.

Виконання дипломної роботи проводиться за індивідуальним планом, схваленим відповідною кафедрою. Плани-проспекти дипломних робіт подаються у жовтні поточного навчального року і розглядаються на засіданнях випускових кафедр не пізніше 15 жовтня поточного навчального року.

Студент-дипломник протягом двох тижнів після затвердження теми повинен погодити з науковим керівником індивідуальний план виконання дипломної роботи, неухильно його дотримуватись, самостійно опрацювати та систематизувати бібліографічні джерела з досліджуваної проблеми; організувати та виконати експериментальну частину роботи, звітувати про хід

виконання роботи на випусковій кафедрі, своєчасно подати на розгляд кафедри якісно оформлену дипломну роботу.

Індивідуальний план підготовки дипломної роботи включає (П.І.П., спеціальність, № групи) про тему роботи (дату і номер протоколу її затвердження), дату затвердження індивідуального плану, термін подання студентом роботи на кафедру, завдання по виконанню роботи (аналіз наукової і науково-методичної літератури, написання розділів, загальне редагування тексту роботи тощо), терміни виконання роботи (попередній захист, подання закінченого варіанту роботи до деканату).

Мета дипломної роботи полягає у вивченні проблеми, сутність якої відображена в назві дослідження.

Основними завданнями дипломної роботи є:

1. Закріплення, систематизація і поглиблення набутих знань.
2. Розвиток умінь знаходити невирішені проблеми обраної теми дослідження.
3. Засвоєння реферативних форм наукової діяльності.
4. Розвиток навичок практичного застосування теоретичних знань.
5. Формування способів відбору, групування та узагальнення інформації.
6. Формування умінь самостійно проводити наукове дослідження, аналізувати і узагальнювати отримані теоретичні та практичні результати.
7. Ознайомлення з методами та методикою проведення наукового дослідження.
8. Формування навичок виконання емпіричної науково-дослідницької діяльності.
9. Набуття досвіду проведення наукового дослідження та обробки його результатів.

Дипломна робота студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» є науковим дослідженням. Обрана тема роботи узгоджується з керівником і затверджується на засіданні кафедри.

1.1.2. Вимоги до дипломної роботи.

Студент, який виконує роботу, повинен дотримуватися наступних вимог:

1. Обґрунтованість актуальності теми, відповідність її сучасному стану розвитку психологічної та педагогічної науки, перспективам розвитку та практичним завданням діяльності вчителя та практичного психолога.

2. Обґрунтованість методологічної бази дослідження.

3. Ґрунтовний аналіз спеціальної літератури, монографічних і періодичних видань з теми наукової роботи.

4. Вивчення та характеристика досліджуваної проблеми в історичному розвитку та на сучасному етапі розвитку психологічної та педагогічної науки.

5. Проведення емпіричного дослідження, статистичний та якісний аналіз отриманих результаті.

6. Узагальнення результатів, їх обґрунтування.

7. Оформлення згідно з вимогами до дипломних робіт.

8. Автор роботи несе відповідальність за вірогідність і об'єктивність використуваного в роботі фактичного матеріалу.

1.1.3. Вибір теми.

Вибір теми – досить важливий (а може – вирішальний) етап виконання кваліфікаційної роботи з психології. При цьому автору майбутньої роботи необхідно враховувати:

1. Зв'язок теми з пріоритетним напрямком сучасної наукової думки.

2. Зв'язок теми з актуальними потребами практики навчально-виховного процесу.

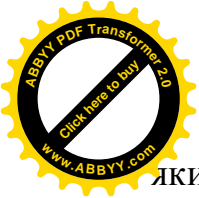
3. Наявність можливостей проведення у ході написання роботи експериментального дослідження.

4. Відповідність теми науковим інтересам студента.

Вибір теми кваліфікаційної роботи з психології справа творчо-пошукова, має свою специфіку стосовно дипломних робіт та проходить у два етапи.

На першому етапі вибору теми роботи – необхідно усвідомити, які питання психології є для студента пріоритетними. Дипломні роботи повинні обов'язково бути експериментальними, тому тут необхідно вирішити питання – які проблеми психології пригортають увагу майбутнього автора кваліфікаційної роботи з психології. Для полегшення вибору кафедра психології пропонує перелік орієнтовних тем кваліфікаційних робіт з психології (див. додаток А).

Другий етап визначення теми кваліфікаційної роботи з психології полягає у її уточненні та потребує певного ознайомлення з джерелами інформації та обмірковування деяких практичних моментів. На підставі чого, відповідно до інтересів студента та конкретного контингенту респондентів, з

якими студент буде проводити дослідження, тема кваліфікаційної роботи з психології набуває остаточного формулювання в сфері вікової, педагогічної або соціальної психології.

Наприклад: на основі орієнтовної теми № 9 *«Інтереси особистості, їх види та формування»* можуть виникнути такі конкретні теми кваліфікаційних робіт з психології:

1. Особливості навчальних та пізнавальних інтересів молодших школярів;
2. Формування професійних інтересів учнів середньої школи;
3. Вплив спільних інтересів на міжособистісні стосунки підлітків та старшокласників;
4. Умови поглиблення та розширення читацьких інтересів школярів;
5. Особливості інтересу до природи дітей дошкільного віку.

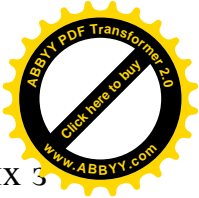
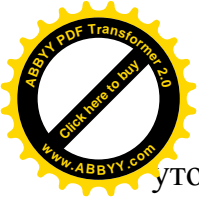
Можуть бути і інші теми, пов'язані з поняттям «інтерес» як психологічним явищем.

І останнє у цьому питанні: а що робити, якщо не вдалося знайти у списку тем, які запропоновані кафедрою, саме того, що так цікавить (таке можливо, бо важко передбачити усі подробиці студентських інтересів). Потрібно описати зміст власних науково-дослідницьких інтересів викладачу – керівнику кваліфікаційної роботи з психології та разом з ним сформулювати тему.

1.1.4. Робота з джерелами інформації.

Роботу з літературними джерелами потрібно починати ще до остаточного формулювання теми дипломної роботи з психології, яка полягає у аналізі відповідних джерел інформації з досліджуваної теми. Основні джерела інформації це: книги, методичні посібники, розробки, статті в наукових і науково-методичних журналах, збірниках наукових і науково-методичних робіт, матеріали конференцій, веб-сторінки в Інтернеті. При використанні необхідно правильне оформлення посилань на джерела, про що мова йтиме нижче. Можливо використовувати також і неопубліковані матеріали. У випадку рукописів це вказується в дужках після назви джерела. Якщо використовується усне висловлення фахівця, це також згадується в тексті роботи. Для зручності роботи та систематизації матеріалу одразу ж потрібно скласти бібліографічний список, який практично до кінця написання роботи буде доповнюватися та

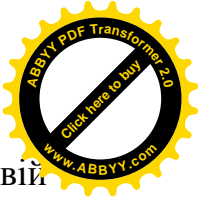
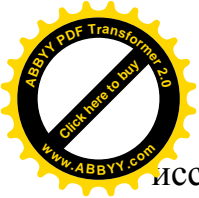

уточнюватися. Для цього необхідно завести картки з цупкого паперу, на яких з одного боку записується повна назва літературного джерела, а на зворотному боці після його опрацювання записати стислу анотацію. Дуже великий список літератури обов'язково зменшиться: по-перше, за рахунок того, що не всі знайдені літературні джерела стануть у нагоді, а по-друге, – за рахунок того, що не весь перелік літератури знаходиться в бібліотеці.

Перше, до чого доцільно звернутися при складанні бібліографічного списку, – це цілеспрямована робота з систематичним каталогом різних бібліотек. При вивченні публікацій по темі необхідно користуватися науковими бібліотеками. Масові бібліотеки призначені для підвищення загальноосвітнього рівня читачів і по складу своїх фондів, як правило, недостатні для навчальної та наукової роботи. Наукові бібліотеки, на відміну від масових, покликано задовольняти запити читачів, пов'язані з їхньою творчою, науковою діяльністю. Для підготовки кваліфікаційної роботи можуть використовуватися, насамперед, університетська бібліотека, центральна регіональна (обласна, державна) бібліотека, а також деякі спеціалізовані бібліотеки, які існують у великих містах. Перелік провідних наукових бібліотек України з їх електронними адресами представлено у додатку Б.

Пошук книг за проблемою, що цікавить, звичайно починають із довідково-бібліографічного відділу і систематичного каталогу бібліотеки. Кожна бібліотека має власний довідково-бібліографічний апарат. Її каталоги й картотеки містять оригінальну інформацію. При подібних фондах вітчизняних видань каталоги наукових бібліотек можуть відрізнятися за структурою і змісту. Тому пошук інформації в різних бібліотеках може дати різні результати. Для полегшення пошуку (особливо первинного) доречно звернутися до бібліографа за допомогою. В каталозі потрібно знайти розділ «Психологія» та відповідні до орієнтовної теми роботи підрозділи. Наприклад, до **орієнтовної теми № 20 «Спілкування дітей з однолітками»** необхідно опрацювати підрозділи «Соціальна психологія», «Вікова психологія», «Психологія спілкування» (у різних бібліотеках назви підрозділів можуть бути неоднаковими).

Друга можливість одержання літературних джерел до дипломної роботи з психології – це опрацювання психолого-педагогічних журналів де містяться різноманітні статті з найсучаснішими відомостями. Бажано звернутися до таких журналів: «Педагогіка та психологія», «Психологический журнал», «Вопросы психологии», «Практична психологія та соціальна робота», «Новые

исследования в психологии», «Обдарована дитина», «Мир психологии». Свій пошук доцільно починати з фінального номеру за рік (№12 або №6), де знаходиться тематичний перелік за весь рік. Журнали за поточний рік прийдеться переглянути за змістом кожного номеру.

Третій спосіб поповнення бібліографічного списку до дипломної роботи з психології – це посилення на літературні джерела у відповідних темах підручників, практикумів та навчальних посібників з загальної, вікової, педагогічної та соціальної психології.

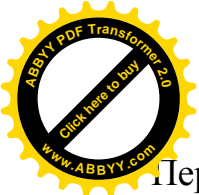
Знайомство з книгами та статтями в журналах доцільно починати з останніх років видання, щоб у першу чергу познайомитися із сучасним станом проблеми та вивчити останні бібліографічні огляди по темі. У них також можна знайти посилення на інших авторів, на інші книги і статті по темі, видані раніше. Це дозволить розширити сферу бібліографічного пошуку. Кількість посилення на певних авторів у різних джерелах дозволить з'ясувати найбільш авторитетних фахівців в галузі дипломного дослідження. Більш ранні роботи стануть зрозуміліше, якщо ви будете знати про сучасний стан вивчення проблеми. Тому перегляд журналів краще починати з останніх років видання і поступово переходити до попередніх років.

Поряд з картковими каталогами все більше поширення в бібліотеках одержують електронні каталоги, що суттєво полегшують пошук інформації з теми. Однак слід пам'ятати, що ніяка інтелектуальна пошукова система не замінить ерудиції й творчого відношення студента до пошуку джерел інформації з теми дослідження.

Ще один, на перший погляд, дуже привабливий шлях отримання даних сучасної літератури – використання готових аналізів літературних джерел та рефератів, які надає використання Інтернету та CD-дисків. Не потрібно поспішати з використанням таких готових робіт, бо думки та висновки в них належать іншому автору. Необхідно зробити спочатку свій, власний аналіз літературних джерел а тоді можливо доповнити його відомостями з Інтернету та CD-дисків.

Питання про пошук інформації дуже важливе, але воно стосується умінь користування мережею *Internet*, і тут розглядатися не буде. Ми лише нагадаємо про звертання до допомоги відомих пошукових систем: *Google*, *Yandex*, *Meta* та інші а також запропонуємо деякі найвідоміші психологічні сайти (див. додаток В).

Треба зауважити, що і в бібліотеках, і в мережі *Internet* і на CD можуть бути представлені джерела декількох різних за стилем та змістом типів.

Перший тип публікацій – це наукові книги і статті, призначені для професійних психологів. Вони пишуться, як правило, строго науковою мовою і у їхнє завдання входить повідомлення нових даних по певній проблемі.

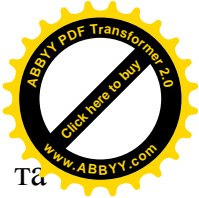
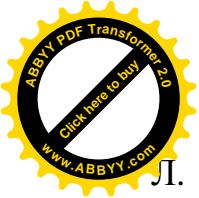
Другий тип публікацій – це підручники і навчальні посібники, призначені для студентів вищих і середніх навчальних закладів. Вони пишуться також науковою мовою, хоча ступінь складності і доступності викладу, кількість використаної наукової термінології повинне відповідати підготовленості та спеціалізації студентів, для яких цей навчальний посібник призначений. Основне завдання, на яке орієнтуються автори такого роду книг, – систематизований виклад певної галузі психологічного знання. Тому вивчення літератури корисно починати з підручників і навчальних посібників.

Третій тип публікацій – довідники і словники, де в певній системі пояснюються терміни та поняття, а також деякі розділи психологічного знання. Звертання до них також доцільно на першому етапі роботи, оскільки в них можна знайти типові визначення понять, класифікації явищ, опис основних психологічних закономірностей.

Четвертий тип публікацій – це науково-популярні книги і статті, які призначені для широкого кола читачів. Вони містять доступний і ясний виклад певної психологічної проблеми, написані науково-популярною мовою і не потребують знання читачем професійної психологічної термінології. Наукові терміни або доступно роз'яснюються, або замінюються більш простими мовними зворотами. Завдання автора такої книги – популяризація психологічних знань, підвищення психологічної культури читача.

В процесі роботи з різноманітними джерелами інформації за обраною темою дипломного дослідження, має сенс ознайомлення і з публікаціями за подібною темою з суміжних галузей знання – педагогіки, соціології, філософії і т. д., оскільки в них теж можна знайти корисну інформацію.

І ще одне дуже важливе зауваження, що стосується опрацювання літературних джерел. В дипломній роботі з психології обов'язково необхідно представити погляди та точки зору різних дослідників, що займалися даною проблемою. Але це повинно бути не переписування фрагментів тих чи інших робіт (тим більш з відсутністю авторства – це трактується як відвертий плагіат!). Аналіз літературних джерел з виділенням основних ідей та думок з обов'язковим посиланням на авторів. Наприклад: «Питання підвищення розвиваючого ефекту навчання у вітчизняній психології детально розроблялося

Л. В. Занковим, В. В. Давидовим, А. В. Брушлінським, В. В. Репкіним та іншими», або: «... як вважає А. Б. Добрович, можуть бути виділені такі рівні спілкування: примітивний, конвенційний, маніпулятивний, діловий, духовний».

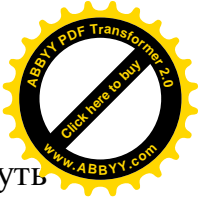
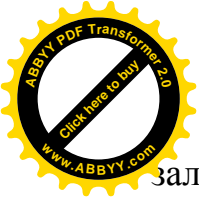
Якщо виникає необхідність подати у дипломній роботі цитату, то потрібно обов'язково давати її дослівно, у лапках з точним посиланням на автора, конкретну роботу та сторінку, звідки узята цитата. Наприклад: «Велике значення розпізнавання образів підкреслював Р. Клацки: «Процесс распознавания образов имеет фундаментальное значение для нашего поведения, поскольку он составляет часть взаимодействия между реальным миром и сознанием субъекта» [19, с. 55]. Перше число у квадратних дужках означає номер джерела із списку використаної літератури, друге – номер сторінки, яка містить цитату. Докладно про правила посилань на джерела інформації та цитування будуть розглянуті нижче.

Робота з різноманітними джерелами інформації забезпечує визначення основних теоретичних позицій науково-методичного апарату дипломної роботи з психології. Робота з різноманітними джерелами інформації необхідна і для вибору методів та конкретних методик для проведення експериментального дослідження.

1.1.5. Вибір методик та проведення експериментального дослідження.

В залежності від теми, об'єкту, предмету, мети та завдань дипломної роботи з психології (що означають ці позиції буде докладно розглянуто нижче), студент повинен визначити методи та обрати конкретні методики для проведення експериментального дослідження. В першу чергу необхідно звернути увагу на відомі, стандартні методики, які можна знайти у практикумах з психології для вищих навчальних закладів та у збірках психологічних методик (див. додаток Г), на різноманітних психологічних сайтах (див. додаток В) та на CD-дисках.

При виборі методів і методик емпіричного дослідження, студент повинен опиратися на знання і уміння, отримані ним при вивченні відповідних психологічних дисциплін. Для збору даних можуть використовуватися такі методи як спостереження, експеримент, опитування, тестування, аналіз документів. Необхідно пам'ятати, що кожний з них має певні переваги і недоліки. Для забезпечення ясності і вірогідності наукових висновків, важливо вже на ранніх стадіях дослідження точно визначити змінні (незалежні і

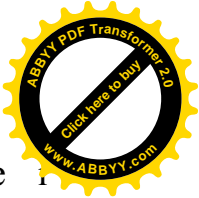
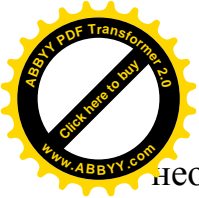
залежні), які будуть вивчатися та які показники і у яких умовах будуть реєструватися, і підставою для яких висновків будуть слугувати. Плануючи методики і процедури експериментального дослідження, важливо звертати увагу на їх валідність та надійність.

Використання психодіагностичних методик потребує знання умов їх розробки та попередньої апробації. Текст методики, який містить тільки питання (або завдання) до випробуваного, ключ для оцінки відповідей та інтерпретацію, суттєво обмежує можливості її використання у науковому дослідженні. До застосування раніше отриманих норм у власному дослідженні потрібно ставитися дуже обережно, оскільки найчастіше вони є статистичними і залежать від вибірки досліджуваних і умов проведення методики.

Необхідно уважно підходити до визначення вибірки досліджуваних в емпіричному дослідженні. Важливо враховувати стать, вік, соціальний стан, рівень освіти, стан здоров'я, індивідуально-психологічні особливості досліджуваних і інші параметри, які можуть вплинути на результати. Вибірка повинна моделювати генеральну сукупність, тобто бути репрезентативною стосовно всієї досліджуваної категорії людей. Для цього вона повинна бути випадковою або спеціально підбраною так, щоб представляти основні типи досліджуваних. Висновки дослідження повинні поширюватися на всіх членів досліджуваної групи людей, а не тільки на представників цієї вибірки. Досліджуваних необхідно правильно розподілити щодо різних умов дослідження, важливо забезпечити еквівалентність експериментальної й контрольної груп.

Чисельність вибірки досліджуваних для емпіричного дослідження або практичної психологічної роботи повинна забезпечувати доказовість положень, які захищаються в роботі. Залежно від цілей і можливостей вона може бути від одного досліджуваного до декількох тисяч людей. Кількість досліджуваних в окремій групі (експериментальної або контрольної) у більшості експериментальних досліджень варіює від 1 до 100. Виходячи з методів математичної обробки, рекомендується, щоб чисельність порівнюваних груп була не менш 30-35 людей, оскільки при такій кількості випробуваних коефіцієнти кореляції вище 0,35 значимо при $\alpha = 0,05$.

Збір емпіричного матеріалу являє собою відповідальну частину дослідження. Організаційна робота і практичне проведення методик вивчення вимагають від дослідника ряду особливих умінь. Необхідно передбачити, щоб об'єкт дослідження був доступний для практичного контакту з ним в умовах,

необхідних для вивчення. Важливо правильно спланувати час, місце і обставини експериментальної роботи, скорегувати їх залежно від реальних умов. Випробувані не повинні бути стурбовані терміновими справами і надмірним дефіцитом часу для виконання завдання. Їх не повинні відволікати сторонні подразники.

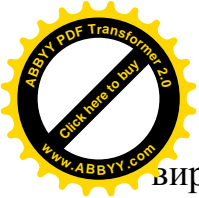
Студент-дослідник повинен уміти встановити такий довірчий робочий контакт із досліджуваною людиною, при якій може бути отримана достовірна інформація. Довіра досліджуваних до того, що їх відповіді і дії будуть використовуватися тільки в наукових цілях, повага до дослідника будуть цьому значно сприяти. На цьому етапі роботи необхідне суворе дотримання норм професійної етики психолога.

Використання методів математичної статистики при обробці первинних емпіричних даних необхідно для підвищення вірогідності висновків як у науковій дослідженні, так і в розробці в області практичної психології. При цьому не рекомендується обмежуватися використанням таких показників, як середні арифметичні і відсотки. Вони найчастіше не дають достатніх підстав для обґрунтованих висновків з емпіричних даних.

Для вибору статистичних критеріїв і знайомства з основами їх застосування для обробки емпіричних даних можна використовувати ряд посібників з математичної статистики для психологів (наприклад, **Сидоренко Е. В.** Методы математической обработки в психологии. – СПб.: Речь, 2001; **Ермолаев О. Ю.** Математическая статистика для психологов. – Издательство: МПСИ, Флинта, 2002; **Суходольский Г. В.** Основы математической статистики для психологов. – Л., 1972; та ін.).

Вибір методу математичної обробки отриманих емпіричних даних – дуже важлива і відповідальна частина дослідження. І робити це краще до того, як отримані дані. При плануванні дослідження необхідно заздалегідь продумати, які емпіричні показники будуть реєструватися, за допомогою яких методів будуть оброблятися, і які висновки при різних результатах обробки можна буде зробити.

При виборі математико-статистичного критерію потрібно насамперед ідентифікувати тип змінних (ознак) і шкалу, яка використовувалася при вимірі психологічних показників і інших змінних – наприклад, вік, склад родини, рівень освіти. У якості змінних можуть виступати будь-які показники, які можна порівнювати один з одним (тобто вимірювати). Це може бути час виконання завдання, кількість помилок, рівень самооцінки, кількість правильна

вирішених завдань і якісні особливості їх виконання, особистісні показники, одержувані в психологічних тестах, і інші. Часом для студентів представляє труднощі виділення змінних у роботах із практичної психології, де можливості використання традиційних і стандартизованих психологічних тестів (з якими звичайно асоціюється проблема виміру) обмежені. Слід мати на увазі, що в області практичної психології можуть широко використовуватися номінативні та порядкові шкали. Мовні висловлення клієнта, види поведінкових реакцій, посмішки, погляди, – усе це може розглядатися в якості змінних. Головне – мати чіткі і ясні критерії їх віднесення до того або іншому типу залежно від поставлених гіпотез і завдань.

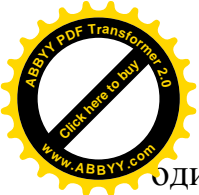
При виборі математико-статистичного критерію потрібно орієнтуватися також на тип розподілу даних, який вийшов у дослідженні. Параметричні критерії використовуються в тому випадку, коли розподіл отриманих даних розглядається як нормальне, як правило при вибірках більш 100 досліджуваних. Для непараметричних критеріїв тип розподілу даних не має значення. При невеликих обсягах вибірки досліджуваних, використовуваних звичайно в курсовій або дипломній роботі, доцільно вибрати непараметричні критерії, які дають більшу вірогідність висновкам, незалежно від того, отримане чи в дослідженні нормальний розподіл даних.

У багатьох дослідженнях здійснюється пошук відмінностей у психологічних показниках у досліджуваних, які мають ті або інші особливості. При обробці відповідних даних можуть використовуватися критерії для виявлення відмінностей у рівні досліджуваної ознаки або в її розподілі. Для визначення значимості відмінностей у прояві ознаки в психологічних дослідженнях часто використовуються такі показники, як парний критерій Вілкоксона, U-критерій Манна-Уїтні, критерій хі-квадрат (χ^2) точний критерій Фішера, біноміальний критерій.

У багатьох дослідженнях здійснюється пошук взаємозв'язку психологічних показників у тих самих випробуваних. Для обробки відповідних даних можуть використовуватися коефіцієнти кореляції. Зв'язок величин один з одним і їх залежність часто характеризується коефіцієнтом лінійної кореляції Пірсона і коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена.

Структура даних (і відповідно структура досліджуваної психологічної реальності), а також їх взаємозв'язок виявляється факторним аналізом.

Важливо звернути увагу на обмеження, які має кожний критерій. Якщо

Один критерій не підходить для аналізу наявних даних, завжди можна знайти інший, можливо, змінивши тип представлення самих даних.

Методи математичної обробки даних важливо використовувати і для аналізу результатів практичної психологічної роботи. Для обґрунтування її ефективності корисно використовувати конкретні психологічні й поведінкові показники випробуваних «до» і «після». Вибору їх важливо приділяти особливу увагу. Застосування математико-статистичних критеріїв для перевірки значимості змін додасть більшу доказовість висновкам роботи.

Може скластися так, що виникне потреба у розробці для дослідження власних авторських методик. Студент в змозі створити нескладну методику психологічного дослідження, але це будуть не діагностичні, а саме дослідницькі методики: тексти анкет, плани бесід, схеми спостережень, вивчення продуктів діяльності учнів, узагальнення незалежних характеристик.

Звертаємо увагу, що використання будь-яких методик, а особливо «власного виробництва», необхідно обов'язково узгодити з науковим керівником роботи. Крім того, наприклад, в загальноосвітній школі проведення досліджень необхідно узгодити з адміністрацією та шкільним психологом. Все, що стосується дослідження необхідно докладно обговорювати з науковим керівником. Найважливіший принцип, якого повинні безумовно дотримуватись ті, хто вдається до будь-яких експериментальних психологічних досліджень: «Не зроби шкоди!».

1.1.6. Структура дипломної роботи з психології.

Дипломна робота має наступні складові: титульний аркуш, зміст, вступ, основну частину, висновки і бібліографію, а також, за необхідності, додатки, які містять експериментальний матеріал.

На титульному аркуші мають бути зазначені:

- 1) назва міністерства, якому підпорядковано вищий навчальний заклад;
- 2) повна назва університету;
- 3) назва структурного підрозділу (інституту/факультету, кафедри);
- 4) прізвище, ім'я, по-батькові автора;
- 5) назва роботи;
- 6) шифр і найменування напряму підготовки (спеціальності);
- 7) освітньо-кваліфікаційний рівень;

8) науковий ступінь, учене звання, прізвище, ініціали наукового керівника;

9) назва міста і рік виконання роботи (див. додаток Д).

У **змісті**, що подається на початку дипломної роботи, зазначаються найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів, зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел тощо.

Вступ дипломної роботи розкриває актуальність і стан розробки наукової проблеми, що досліджується та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

Вступ до роботи є дуже важливою її частиною, тому що розкриває наукові та організаційні засади, які часто називають «методологічний апарат роботи». До методологічного апарату будь-якої роботи, і дипломної роботи з психології, зокрема, відносять: актуальність теми, мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, теоретичне та практичне значення дослідження. У вступі представляється апробація результатів роботи, загальні відомості про структуру та обсяг роботи.

Розглянемо ці позиції докладніше.

Актуальність дослідження проблеми дипломної роботи з психології характеризується із наукової та практичної точок зору. Наукова актуальність – необхідністю розв'язку конкретної наукової проблеми у зв'язку з відсутністю певних знань, методики дослідження у відповідній області психології. Практична актуальність визначається необхідністю пошуку нових знань для розв'язання практичної проблеми або важливістю розробки методики, що має практичну спрямованість.

Розкриття актуальності полягає у стислому аналізі (без посилань на джерела) наступних найзагальніших положень стосовно даної роботи:

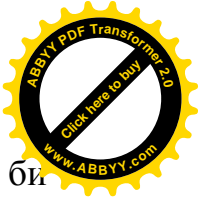
1) яке значення для теорії психології має проблема даного дослідження;

2) яку практичну значущість може мати вирішення даної проблеми;

3) якими дослідниками вже вивчалися питання близькі до проблеми дипломної роботи з психології;

4) які теоретичні положення та практичні рекомендації вже сформульовано;

5) що в даній проблемі ще не досліджено у теоретичному плані та не розроблено в плані прикладному, практичному.

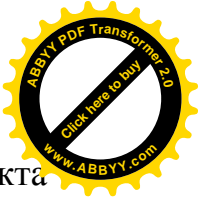
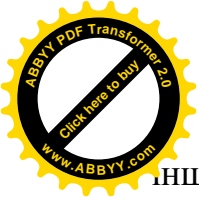

Особливе значення тут має останній пункт, тому що він розкриває, так би мовити, «білу пляму», яку автор роботи і намагатиметься «закрити» в результаті своїх теоретичних та експериментальних досліджень. Актуальність роботи безпосередньо визначає наступні компоненти методологічного апарату дослідження: його об'єкт, предмет, мету, завдання, методи та методики дослідження, теоретичну новизну, практичну значущість.

Без перебільшення можна стверджувати: чим раніше та змістовніше студент визначить вся ці компоненти, тим ясніше він зрозуміє ЩО та ЯК він повинен робити, щоб успішно виконати та захистити дипломну роботу з психології. Водночас, необхідно зауважити, що в процесі практичного виконання, ці компоненти методологічного апарату дослідження, набувають уточнення та конкретизації. До цього також треба бути готовими

Об'єкт дослідження – це фрагмент досліджуваної психологічної реальності, в якій міститься певна проблемна ситуація на яку спрямована увага дослідника. Наприклад: «Самооцінка у підлітковому віці», або «Мислення молодших школярів», або «Професійна деформація особистості педагогів», тощо. Інакше кажучи, об'єкт дослідження – це та площина психіки, яка досліджується. Це те ЩО досліджується. А з ЯКОГО БОКУ досліджується – і є предметом дослідження.

Предметом дослідження стають певні сторони або відносини об'єктів, психічні процеси, стани або властивості людей, функції і характеристики окремих психічних явищ, зв'язки та вплив їх один на одного. Наприклад (відповідно до вищеназваних об'єктів): «Вплив на рівень самооцінки підлітків їх соціально-психологічних статусів у групі однолітків», або «Співвідношення конкретних та абстрактних елементів мислення молодших школярів на уроках природознавства», «Прояви та чинники емоційного вигорання вчителів початкових класів». Якщо об'єкт дослідження – навчальна діяльність школяра, процес психічного розвитку у конкретному віковому періоді, то предметом дослідження можуть стати певні психологічні фактори, механізми, закономірності. Якщо об'єктом дослідження є психічні процеси, то предметом можуть стати структура, взаємозв'язки, механізми. Якщо об'єктом дослідження будуть психічні стани, то предметом його будуть особливості їхнього прояву, причини та механізми виникнення, наслідки. Якщо об'єктом дослідження виявляються психічні властивості, то предметом його можуть стати індивідуальні особливості, прояви, фактори та механізми розвитку, зв'язок з

іншими властивостями. Таким чином, поняття предмета й об'єкта психологічного дослідження характеризуються тільки у взаємному зв'язку, тому що вони співвідносяться як загальне і часткове.

Для з'ясування напрямку наукових пошуків формують гіпотезу дослідження. Формулювання гіпотези не є обов'язковим компонентом роботи, проте за рішенням студента, наукового керівника та відповідної кафедри, вона може бути представлена в дослідженні, особливо при умові проведення під час дослідження формувального експерименту.

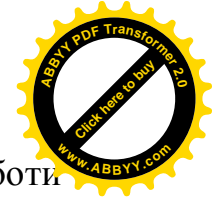
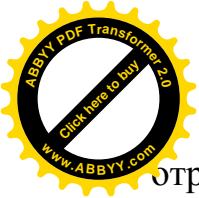
Гіпотеза дослідження являє собою вироблене на основі аналізу наукових джерел, власних спостережень та умовиводів припущення про можливі результати досліджень. Гіпотеза, як правило формулюється у вигляді припущення. Наприклад: «В нашій роботі ми виходили з припущення, що в сучасних умовах в структурі юнацької субкультури значне місце посідають демократичні цінності».

Інколи при плануванні дослідження формулюється загальна гіпотеза як тимчасове припущення, необхідне для систематизації фактичного матеріалу, після аналізу якого гіпотеза уточнюється. Крім цього формулюються часткові гіпотези, які підлягають емпіричній перевірці і являють собою можливі очікувані результати. Гіпотеза повинна бути такою, що перевіряється (доводиться або спростовується) за допомогою певних методів наукової психології. Для цього поняття, які вона використовує, та відповідні судження вигогіднісного характеру повинні бути досить чіткими та конкретними. Необхідно визначити експериментальні і математико-статистичні критерії, при яких дослідник може однозначно стверджувати: підтвердилася гіпотеза чи ні. Доказ гіпотез ґрунтується на фактах, аргументах і процедурі логічних висновків

Якщо внаслідок проведених досліджень гіпотеза не підтвердиться повністю, не потрібно фальсифікувати результати, оскільки негативний результат – це теж результат. Отримані дослідницькі результати можуть нести іншу важливу інформацію. Наприклад, щодо вищеназваної гіпотези, може виявитися які саме цінності посідають провідне місце у юнацькій субкультурі.

Актуальність, об'єкт, предмет та гіпотеза дослідження безпосередньо обумовлюють мету кваліфікаційної роботи з психології.

Метою дослідження є пошук шляхів вирішення проблеми, яка окреслена в актуальності, та конкретизована в об'єкти, предметі та гіпотезі дипломної роботи з психології. Мета дає уявлення про орієнтовні результати, можуть бути

отриманими в результаті проведеної роботи. Інакше кажучи, мета роботи характеризує її очікуваний результат. Які ж результати наукової і практичної роботи можуть очікуватися в психології? От деякі з них, досить типові:

1. Вивчення психічного явища.
2. Опис психологічного феномена.
3. Вивчення структури психічного явища (або факторів, що впливають на нього).
4. Виявлення психологічних відмінностей у досліджуваних, які відносяться до різних груп.
5. Виявлення взаємозв'язку психічних явищ у випробуваних.
6. Вивчення динаміки вікового розвитку певних психічних процесів, властивостей, станів.
7. Вивчення змін психічного явища в певних умовах, наприклад, в результаті корекційної роботи.
8. Узагальнення, класифікація, типологізація певних даних.
9. Розробка і апробація (або адаптація) методики наукового дослідження.
10. Розробка або адаптація до нових умов психодіагностичної процедури.
11. Розробка або адаптація до нових умов методики консультування, корекційної або розвиваючої психологічної роботи.

Мета роботи звичайно формулюється як: «Вивчити...», «Виявити...», «Розглянути...», «Визначити...», «Дати характеристику...», «Довести...». У кожному разі робота повинна містити певну новизну (пошук нових знань, нових методів досліджень або психологічної практики або застосування існуючих знань, методів дослідження до нових умов) і творчий підхід до розв'язку проблеми. Наприклад: «Визначити зв'язок локусу контролю вчителя з його ставленням до учнів», або «Описати основні властивості уваги невстигаючих учнів». Загальна мета має реалізацію через конкретні завдання, зміст і характер яких залежить від специфіки роботи.

Завдання дослідження – це конкретні дії які необхідно виконати під час дослідження. Завдання роботи конкретизують мету дослідження та підрозділяють її досягнення на певні етапи. Послідовно вирішуючи поставлені завдання, дослідник просувається до досягнення мети. Звичайно в кваліфікаційній роботі з психології рекомендується формулювати не більш 5 завдань (як правило, у дипломній - 5). Приклад завдань, щодо останньої мети, наведеної вище:

1. Проаналізувати наукову літературу з питань властивостей уваги.

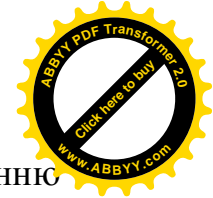
2. Проаналізувати наукову літературу з питань неспішності учнів.
3. На основі опитування вчителів виявити основні типи невстигаючих учнів.
4. Провести експериментальне дослідження основних властивостей уваги у школярів з різним типом неспішності.
5. Сформулювати основні рекомендації по корекції вад уваги невстигаючих учнів.

Планування дослідження потребує добору методів і методик його проведення, обробки отриманих емпіричних даних, прогнозування вибірки учасників дослідження, визначення місця та умов його проведення.

Методи дослідження. Тут необхідно стисло описати методи та методики, які були використані під час виконання роботи. Якщо використовувались стандартні методики, то достатньо чіткого посилання на джерела, звідки вони отримані. Якщо ж були використані власні методики (анкети, бесіди, спостереження), потрібно дати їх повний опис у додатках.

Наукова новизна. Кожне дослідження, навіть проведення окремої психодіагностичної методики в певному класі, має свою наукову новизну. Студенти дуже часто відчують ускладнення з формулюванням цього пункту, де потрібно продемонструвати свій «внесок у науку», вважаючи, що їх досягнення дуже скромні. Природно, що нової глобальної психологічної теорії студентські дослідження не створюють, але дипломна робота такий внесок у науку роблять. Щоб його гідно описати, потрібно у кількох реченнях коротко продемонструвати новітню, здобуту під час дослідження інформацію та її зв'язок з вже відомими теоретичними поняттями. Тут стануть у нагоді такі слова як «поглибили», «проілюстрували», «конкретизували», «доповнили», «поширили», тощо. Наприклад: «Внаслідок проведеної роботи, ми отримали нові дані про мотиваційну основу міжособистісних виборів сучасних підлітків, які навчаються у міських та сільських школах. Ці дані доповнюють інформацію про психологічні особливості підліткового віку». Або: «В роботі розкриті особливості індивідуального стилю пізнавальної діяльності старшокласників, що поглиблює загально-психологічне поняття "мислення" та конкретизує відомості про розумову діяльність у юнацькому віці».

Практична значущість роботи полягає у можливості використання її матеріалів на практиці. Тут треба показати як це може бути. Наприклад: «Практична значущість дослідження полягає у розробці системи управлінських

рішень та психологічних засобів по запобіганню та ефективному вирішенню соціальних вертикальних конфліктів в процесі управління навчальними закладами». Або: «В роботі сформульовані конкретні рекомендації педагогам і практичним психологам загальноосвітніх шкіл щодо формування змістовної та стійкої навчальної мотивації молодших підлітків».

Організація дослідження. Тут чітко та стисло розкривається тривалість, контингент та база проведеного дослідження. Наприклад: «Робота проводилася протягом 2006-2008 років в загальноосвітній школі №5 міста Н. було досліджено 68 учнів п'ятих класів, з них 37 дівчаток та 31 хлопчик».

Апробація роботи. Якщо результати дослідження були використані на семінарських заняттях, під час психологічної практики, доповідалися на студентських наукових конференціях та представлені у публікаціях, все це відображається під цим заголовком.

У змісті розділу «Вступ» – опис безпосередньо дослідження. Рекомендований загальний обсяг «Вступу» – не більш 3-5 сторінок. Кожний з перерахованих пунктів описується, починаючи з нового абзацу, але не нумерується і не оформляється у вигляді заголовку. Ключові слова («актуальність роботи», «предмет дослідження», «об'єкт дослідження», «мета роботи», «завдання роботи», «методи дослідження» і т. п.) потрібно виділяти жирним шрифтом, але не брати в лапки.

Зміст «Вступу» безпосередньо пов'язаний з «Висновками».

У **висновках** стисло викладаються результати вирішення поставлених завдань дослідження. У загальних висновках в стислому і систематизованому виді викладаються основні підсумки як аналізу літератури, так і практичної частини, приводяться висновки із усієї роботи. Виклад повинний бути чітким і ясным. Рекомендований обсяг висновків – не більше 5 сторінок. Нумерація у цьому розділі надає їм більшу чіткість і структурованість. Бажано, щоб у розділі «Висновки» було не більш 5-7 висновків загального і конкретного виду, які дозволять читачеві побачити головні досягнення роботи, проведеної студентом. Висновки за емпіричною частиною являють особливу цінність. У загальних висновках викладають найбільш важливі наукові та практичні результати, отримані в роботі, обґрунтовують їх достовірність.

1.1.6.1. Теоретична частина.

Увесь зміст основної частини дипломної роботи з психології складається звичайно із двох частин, що різняться по характеру наукової роботи, описуваної в них: теоретичної та експериментально-практичної. У теоретичній частині подається самостійно виконаний критичний аналіз опрацьованих студентом наукових джерел та виділяються теоретичні положення, які були вихідними при виконанні практичної частини. У цій частині також обґрунтовується необхідність здійснення експериментального дослідження.

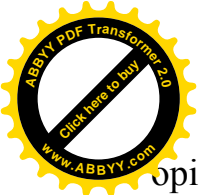
Експериментально-практична частина містить опис виконання дослідницького завдання, аналіз його результатів та формулювання практичних рекомендацій, які базуються на отриманих даних експерименту. Проте, назви типу «Основна частина», «Літературний огляд», «Результати експерименту», «Практична частина» і т. п. звичайно не рекомендуються. Найбільш великі частини кваліфікаційної роботи з психології можуть бути названі «розділами», які повинні мати змістовні назви. Наприклад, «Розділ 1. Проблема стресу в психології». Або: «Розділ 2. Психолого-педагогічні умови формування навчальної мотивації підлітків у суспільному ліцеї «Сузір'я». У розділах виділяються підрозділи: 1.1, 1.2, 1.3... і т.п. Уживання символу параграф (§) вважається застарілим.

При написанні роботи її необхідно раціонально структурувати.

Основна частина звичайно складається із двох або трьох розділів: один присвячений аналізу літератури по проблемі, а інша (інші) – опису власних розробок в сфері практичної психології. Огляд заголовків розділів і підрозділів уже повинен характеризувати певну логіку, використану в роботі.

Основна частина дипломної роботи містить розділи, підрозділи, пункти, підпункти. Кожний розділ починають з нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

Типова помилка студента – спроба написати роботу «з ходу», розклавши на столі перед собою кілька книг і переписуючи з них уривки тексту. Дипломна робота, виконана шляхом компіляції та списування окремих фрагментів першоджерел, оцінюється як недостатньо самостійна та творча. У ній студент не проявляє тих умінь, які необхідні для наукової реферативної роботи – аналізу, систематизації та узагальнення зібраних матеріалів. На ці критерії

орієнтуються викладач і атестаційна комісія при оцінці роботи. Краще, якщо текст роботи буде написаний студентом самостійно на основі зібраних, систематизованих, проаналізованих матеріалів.

Дипломна робота з психології повинна бути написана грамотно, відповідати нормам літературної та професійної мови і витримана в науковому стилі. На це важливо звернути особливу увагу при використанні матеріалу підручників, науково-популярних книг і статей, які звичайно пишуться в іншому жанрі. Для того щоб освоїти стилістику наукової мови, студентові необхідно при читанні наукових праць звертати увагу на мову, якою вони пишуться.

У науковому тексті, на відміну від літературного, звичайно переважають стійкі структури і обороти, використовується багато штампів, роль яких надзвичайно важлива, оскільки увага читача не відволікається на літературні особливості або неправильності викладу, а зосереджується на значимій інформації: судженнях, умовиводах, доказах, цифрах, формулах.

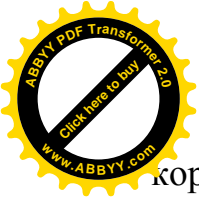
Головна вимога до наукового тексту – послідовність і логічність викладу. При цьому слід пам'ятати, що занадто великі підрозділи (більш 10 сторінок) утруднюють розуміння читачем логіки викладу. Однак занадто короткі підрозділи (1–2 сторінки) також недоцільні, оскільки не дають досить місця для повного розкриття навіть невеликої проблеми або питання. Якщо розділ розбивається на підрозділи, то кількість останніх повинне бути не менш двох. Наприклад, після підрозділу 2.1 зовсім необхідний, принаймні, підрозділ 2.2.

Важливий способом структурування роботи – виділення в тексті абзаців. Кожний абзац починається з відступом від лівого краю тексту. Початок нового абзацу звичайно відповідає початку нової думки або нового фрагмента інформації і тому допомагає логічному сприйняттю матеріалу читачем.

Огляд літератури по темі повинен показати ґрунтовне знайомство студента з літературою, його вміння аналізувати і систематизувати джерела, критично їх оцінювати, давати порівняльну характеристику різних підходів до розв'язання поставленої проблеми різними авторами, здатність виділяти істотне в раніше проведених дослідженнях.

Під час аналізу літератури, виконавець встановлює рівень дослідженості проблеми, окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, дипломник повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними, і визначити особистий внесок у розв'язання проблеми. Закінчується розділ (підрозділ)

коротким резюме щодо необхідності продовження дослідження.

В огляді недоцільно прагнути до викладу всього матеріалу джерел, перераховуючи одну за іншою прочитані статті й книги. Необхідно розкривати сутність розглянутих питань, виділити головні положення і провідні ідеї відповідно до поставлених завдань і власною логікою розуміння проблеми.

Логіка огляду літератури може бути заснована на:

- 1) переході від розгляду загальних проблем до опису конкретних питань;
- 2) хронології досліджень у цій області;
- 3) підходах до дослідження проблеми;
- 4) вивченні логічних аспектів динаміки психічних явищ;
- 5) вивченні окремих сторін проблеми.

У першому випадку при побудові теоретичного аналізу переходять від розгляду загальних проблем до опису конкретних питань. Наприклад, якщо тема вашої роботи – «Проблема посттравматичного стресу», то доцільно в першому розділі описати загальні підходи до вивчення стресу, а потім перейти до специфіки посттравматичного стресу.

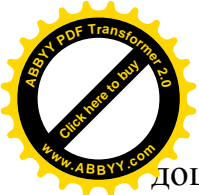
У другому випадку описується історія вивчення проблеми по періодах, основні етапи її розробки вченими, дослідницькі парадигми. Наприклад, «проблема стресу вперше стала вивчатися ...»; «Наступним етапом у розробці проблеми стресу стало...»; «Наприкінці 80-х років головною темою досліджень було...».

У третьому випадку акцент в аналізі робиться на відмінності дослідницьких підходів у різних наукових школах або в різних груп дослідників. Наприклад: «При розгляді проблеми мотивації в біхевіоризмі увага зверталася, насамперед, на...»; «У психоаналізі головний акцент у вивченні мотивації був зроблений на ...»; «Представники когнітивної психології аналізували ...».

У четвертому випадку в проблемі виділяються передумови, хід дій, результати, фактори, що сприяють чи перешкоджають виникненню психічного явища. Наприклад, можуть розглядатися передумови формування самооцінки, фактори, що її визначають, поведінка людини з різними типами самооцінки, наслідку неадекватної самооцінки.

У п'ятому випадку логіка розгляду проблеми може полягати, наприклад, в описі: 1) поняття стресу; 2) причин стресу; 3) наслідків стресу.

Усі розглянуті типи логіки побудови теоретичної частини можуть певним чином сполучатися залежно від задуму автора, логіки, яку він вважає більш

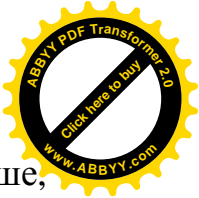
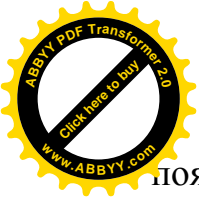
доцільною для викладу і аналізу матеріалу публікацій.

В теоретичній частині роботи важливо розглянути всі проблеми, які безпосередньо пов'язані з досліджуваною темою. Наприклад, тема роботи «Вплив успіхів у навчальній діяльності на формування самооцінки молодших школярів». У такому випадку доцільно розкрити питання психології молодшого школяра, особливості його навчальної діяльності, проблему самооцінки, її специфіку в молодшому шкільному віці і спробувати знайти в літературі деякі дані, що говорять про вплив успіхів у навчальній діяльності на самооцінку молодшого школяра. При цьому передбачається, що це питання повністю не досліджене. У протилежному випадку проведена наукова праця може виявитися неактуальною.

Починати кожний розділ корисно із вступного речення. Форми його побудови можуть бути різними. Наприклад: «Проблема посттравматичного стресу розглядалася в роботах багатьох психологів», «Розглянемо основні проблеми самооцінки», «При вивченні проблеми особистості виділяють наступні основні поняття» і т.п. Текст кожного розділу не повинен представляти набір виписок із прочитаних джерел. Необхідно, по-перше, упорядкувати їхній зміст певним логічним образом. По-друге, потрібно прагнути переказувати їхній зміст більш-менш близько до тексту оригіналу, намагаючись передати, насамперед, ідеї і факти джерела. Це може досягатися за рахунок часткового переформулювання фрази, її спрощення, вираження головної думки за рахунок опускання несуттєвих фрагментів, слів, висловлювань.

При цьому в тексті повинно бути видно, на яких авторів і на які роботи опирається автор дипломної роботи з психології, тобто аналіз теоретичних положень не повинний бути безособовим. Наприклад: «...як показано в роботах О. О. Смирнова, О. М. Леонтьєва, пам'ять є...»; «...психологічні проблеми навчальної діяльності розглядалася в роботах Н. А. Менчинської, П. Я. Гальперина, Н. Ф. Талізної, Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, Л. Б. Ітельсона, І. І. Ільєсова...»; «П. Я. Гальперин вважає, що...»; «Дослідження В. В. Давидова показали, що...» і т. п.

Для розширення лексичної різноманітності викладу при аналізі джерел, порівнянні точок зору, посиланні на висловлення і ідеї, цитуванні думок авторів, а також при вираженні до них свого ставлення можна використовувати такі дієслова, як: «аналізує, заперечує, висловлює думку, додає, доводить, допускає, ставить запитання, викладає, констатує, сподівається, знаходить, починає, не розділяє точку зору, не погоджується, виявляє, обговорює,

пояснює, схвалює, відповідає, відзначає, відстоює, визначає, переказує, пише, повторює, підтримує, підтверджує, дозволяє, уважає, розуміє, пропонує, припускає, представляє, визнає, ухвалює точку зору, доходить висновку, розбирає питання, розділяє, міркує, дозволяє, роз'ясняє, рекомендує, вирішує проблему, впливає, погоджується, сумнівається, повідомляє, запитує, посилається, уважає, указує, згадує, затверджує, уточнює».

Дуже важливим моментом у написанні теоретичної частини є посилання на авторів різноманітних наукових джерел. Посилання виконують у тексті роботи дві важливі функції. По-перше, цей прояв поваги до авторського права. Посилання вказують, кому належить та або інша думка, класифікація, визначення, оригінальна точка зору, підхід до вивчення проблеми, хто проводив дослідження, хто виявив певні наукові факти. По-друге, посилання дають читачеві орієнтир – у яких авторів і в яких джерелах може бути знайдена додаткова інформація з питання, що викладається, по ідеях, що згадуються, і дослідженням.

Необхідно дотримувати правил цитування як прямої, так і непрямої мови. У випадку прямого цитування текст оригіналу вміщують в лапки і він відтворюється без яких-небудь змін. Використовується такий спосіб цитування в тих випадках, коли необхідно звернути увагу читача на конкретне формулювання тієї або іншої думки, навести визначення поняття, яке дає автор. Такі цитати не слід робити занадто довгими.

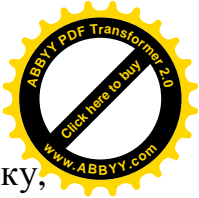
Якщо цитата повністю відтворює речення цитованого тексту, то вона починається із прописної букви у всіх випадках, крім одного – коли ця цитата являє собою частину речення автора роботи. Якщо цитата відтворює тільки частину речення цитованого тексту, то після лапок часто ставлять багато крапок.

Можливі два варіанти оформлення цитат. Перший варіант: цитата починається із прописної букви, якщо цитований текст іде після двокрапки, наприклад:

«С. Л. Рубинштейн писав: «Тільки для того, хто не звик самостійно мислити, не існує проблем....» [5, с. 332].

Другий варіант: цитата починається з маленької букви, якщо вводиться в авторське речення й органічно входить до її складу, наприклад: «Як підкреслював А. Н. Леонтьєв, «...поняття діяльності завжди пов'язане з поняттям мотиву» [1, с. 232]».

Після лапок, що завершує відтворення чужої думки, у дужках вказується джерело і сторінка, на якій представлена думка викладена в оригіналі.

Непряме цитування відтворює близько до тексту оригіналу чужу думку, класифікацію, фактичну інформацію, точку зору. У цьому випадку цитату не вміщують в лапки, але після завершення цитування в дужках обов'язково вказується джерело, з якого її взято. Якщо цитована інформація описана на конкретних сторінках джерела, то вказуються і номери сторінок. Посилання доцільно робити відразу після опису фактів, думки, точки зору або вказівки на відповідну роботу в тексті.

Іноді студенти припускають наступну помилку. Вони наводять визначення поняття, запропоноване одним вченим, хоча аналогічні визначення зустрічаються й в інших авторів. При цьому, на останні із цього приводу вони зовсім не посилаються. Це невірно. Вірніше буде виразити загальну сутність поняття, вказавши в дужках усіх авторів, які дотримуються подібної точки зору. Далі слід вказати на відмінності в їх підходах, якщо такі є. Зневажати аналогічними ідеями, описуваними іншими фахівцями, не згадуючи і не посилаючись на них, некоректно. Слід пам'ятати: чим більшою кількістю авторів згадуються певні ідеї, тем вони більш визнані серед психологів.

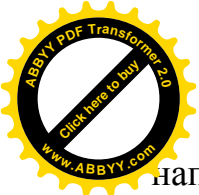
Якщо певне джерело аналізується студентом детально і він описує його фрагменти, то необхідне наведення низки посилань.

Посилання в тексті робляться тільки на джерела, які читав студент і які зазначені в списку літератури наприкінці роботи.

Посилання на автора і його роботу дуже важливо, це дозволяє безпосередньо звернутися до першоджерела і зробити необхідні уточнення. У зв'язку із цим потрібно бути особливо уважним при оформленні даних про джерело в списку літератури і посиланнях на нього в тексті.

У той же час цитування в процесі написання теоретичної частини роботи не потрібно перетворювати в самоціль. Текст роботи повинен носити аналітико-синтетичний і узагальнюючий характер. Він повинен відбивати власне осмислення та узагальнення проблеми на основі вивчення літератури, оцінки різних аспектів психологічних концепцій з посиланням на їхніх авторів, містити докази певних положень із залученням цитат.

Поряд з викладом концепцій, описом фактичного матеріалу, важливе порівняння точок зору авторів, їх аналіз і узагальнення. Після викладу теорій і фактів, що містяться у вивчених джерелах, студент може виразити власну думку і погляди по проблемі. На закінчення кожного розділу важливо зробити висновки по суті розглянутих питань. Для цього може бути виділений,

наприклад, останній абзац розділу. Висновки можуть починатися оборотом типу «Таким чином, ...», «Як бачимо, ...» і т. п.

При використанні в тексті аббревіатури необхідно її пояснення. При цьому рекомендується поступово вводити читача в її розуміння. Спочатку доцільно написати все вираження повністю, а в дужках – його аббревіатуру. У наступних двох-трьох фрагментах тексту, де вживається дане вираження, пишеться вже аббревіатура, але в дужках вказується повний роз'яснювальний текст. Тільки після цього можна обмежуватися використанням аббревіатури без пояснення.

1.1.6.2. Експериментально-практична частина.

Важливо не тільки провести дослідження, але і правильно описати його та на основі отриманих результатів сформулювати практичні рекомендації. Дипломна робота потребує виділення розробок в галузі практичної психології (корекційні програми, програми тренінгів розвитку, плани тематичних семінарів, тощо) в окремий розділ.

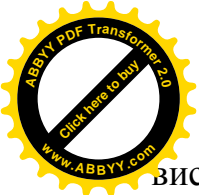
Розділу, що містить опис експериментального дослідження, доцільно дати назву, яка відбиває сутність змісту матеріалу, що викладається, не обмежуючись словами "практична частина". Наприклад: «Емпіричне дослідження особливостей розвитку процесів пам'яті у молодшому шкільному віці», «Практичний аналіз становлення самосвідомості та її складових в підлітковому віці», «Особливості та чинники задоволеності шлюбом молодого подружжя».

Рекомендується наступна структура цього розділу:

1. Ціль і завдання експериментального дослідження, характеристика вибірки.
2. Методи і методики .
3. Результати.
4. Обговорення результатів.

Насамперед, повинні бути чітко обгрунтовані і сформульовані мета і завдання експериментального дослідження, докладно охарактеризована вибірка досліджуваних, описані методи і методики, використовувані студентом у своїй роботі, обгрунтована доцільність і особливості їх застосування для розв'язання поставлених завдань.

Далі послідовно описуються отримані емпіричні результати, проводиться їхній кількісний і якісний аналіз, обговорення і інтерпретація, робляться

висновки. При описі результатів експериментальної роботи доцільно спочатку дати загальну їхню оцінку, далі перейти до більш детального опису отриманих даних. Краще перераховувати їх за певним порядком, підрозділяючи на види. Результати емпіричного дослідження повинні бути представлені, насамперед, у числових значеннях вимірюваних величин:

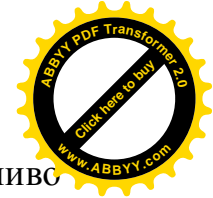
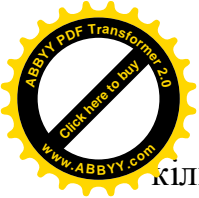
- 1) показники центральної тенденції (середнє, мода, медіана);
- 2) абсолютні і відносні частоти;
- 3) показники розкиду (стандартне відхилення, дисперсія);
- 4) значення критеріїв, використаних при порівнянні результатів різних груп;
- 5) коефіцієнти лінійного і нелінійного зв'язку змінних і т.д., загалом, усі показники, які доводять висновки роботи.

У тексті дипломної роботи з психології не потрібно приводити формули для підрахунку типових статистичних критеріїв і описувати процедуру їх обчислення. Передбачається, що рецензувати роботу буде кваліфікований фахівець, знайомий з основами математичної статистики. Досить назвати використані критерії і зробити посилання на джерело, з якого вони запозичені. При описі результатів необхідно привести середні показники по вибірці, указати на значимість відмінностей, описати відповідні коефіцієнти кореляції або інші математико-статистичні критерії, що застосовувалися при обробці даних. Далі в дужках обов'язково вказується рівень статистичної значимості отриманих результатів.

Формули слід виділяти з тексті в окремий рядок. Вище і нижче кожної формули повинна бути залишений вільний рядок. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів приводиться безпосередньо під формулою в тій же послідовності, у якій вони дані у формулі. Формули нумеруються порядковою нумерацією в межах усієї роботи арабськими цифрами в круглих дужках у крайньому правім положенні напроти формули. Допускається нумерація формул у межах розділу. Якщо в роботі тільки одна формула, то її не нумерують.

При викладі результатів проведеного дослідження доцільно дотримуватися раніше встановленої послідовності завдань. Краще починати із загальних аспектів, переходячи до часткових аспектів.

Описувати емпіричне дослідження необхідно впорядковано, розбиваючи на значеннєві підрозділи і абзаци. Писати потрібно по можливості просто і коротко. Важливою особливістю цих розділів повинна бути доказовість. Типова логіка викладу результатів емпіричного дослідження потребує показу результатів, їх аналіз і формулювання висновків. Слід мати на увазі, що

кількісні показники дозволяють порівнювати різнорідні дані. Важливо використовувати і якісні показники.

Характерний стиль викладу результатів емпіричного дослідження або практичної психологічної роботи передбачає наступну логічну послідовність, оформлену у такі стилістичні обороти:

- Розглянемо результати, отримані за допомогою методики...
- Вони представлено в таблиці 3.
- Як видно з таблиці 3, досліджувані...відрізняються (характеризуються) ...
- Таким чином, можна зробити висновок, що...

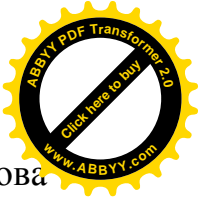
Стилістичне оформлення тексту може бути іншим, але саме така логічна послідовність викладу надає більшу переконливість даним, що представляються. Важливо пам'ятати, що головна особливість як наукового дослідження, так і науково обґрунтованої розробки в області практичної психології полягає в доказовості і вірогідності одержуваних нових знань. А доказовість результатам надають факти, виражені в якісній і кількісній формі. Тому їх представленню в роботі потрібно приділяти особливої увагу.

Корисно привести типові характеристики і приклади, що переконливо ілюструють ті або інші твердження. При цьому важливо пам'ятати про етичну сторону в роботі психолога. Дані конкретного досліджуваного приводяться анонімно. Типовою формою називання досліджуваного є вживання його імені і ініціалів (наприклад, «випробуваний Женья К. виявив...»).

У цій частині роботи звичайно приводиться велика кількість фактичного і цифрового матеріалу. Наочності йому надає використання таблиць і схем.

Таблиці являють собою впорядковані по горизонталі і вертикалі набори кількісних і якісних даних. Таблицю слід розташовувати в роботі безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. Таблиці нумеруються арабськими цифрами. Номер слід розміщати в правому верхньому куті після слова «Таблиця» (наприклад, Таблиця 1.). Допускається нумерація таблиць як по всій роботі, так і в межах розділу. Якщо в роботі одна таблиця, її не нумерують.

У таблицях рекомендується використовувати вертикальні лінії для більш чіткого поділу стовпців або робити проміжки між ними не менш 4 мм. Горизонтальні лінії слід використовувати тільки для виділення головних розділів таблиці. Однак, коли стовпчик таблиці містять цифри, читання ускладнюється, тоді можна використовувати поділяючі лінії.

Кожна таблиця повинна мати заголовок, який міститься нижче слова «Таблиця». Слово «Таблиця» і заголовок починаються із прописної (великої) літери, крапка наприкінці заголовка не ставиться. Лапки для виділення слова «Таблиця» або назви таблиці не використовуються. Називати таблиці прийнято у такий спосіб «що – у кого – в яких показниках – за якою методикою». Наприклад: «Оцінка молодшими підлітками позашкільної освіти у ліцеї "Сузір'я" (у % за авторським анкетуванням)», або «Типові способи поведінки студентів першого курсу у конфліктних ситуаціях (в балах за Томасом)».

Графи рядків і стовпців таблиці також повинні мати заголовки, що починаються із прописних (великих) літер, і підзаголовки, які пишуться з малих літер, якщо підпорядковуються заголовку. Заголовки граф вказуються в однині. Якщо заголовки граф дуже довгі, то вони можуть бути замінені короткими умовними скороченнями або цифрами, пояснення яких повинні бути поміщені в текст заголовка всієї таблиці.

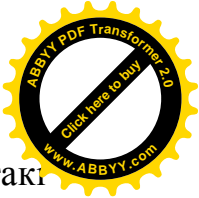
Стандартний вид таблиць для представлення первинних результатів: по рядках – досліджувані, по стовпцях – значення обмірюваних параметрів. У таблицях доцільно розміщати зведені підсумки статистичної обробки, а також інші типи систематизованих даних.

Таблицю слід розміщати так, щоб читати її можна було без повороту роботи. Якщо таке розміщення неможливе, таблицю розташовують так, щоб її можна було читати, повертаючи роботу за годинниковою стрілкою.

При переносі таблиці на іншу сторінку заголовки її граф повторюють. Якщо заголовки граф таблиці великі, допускається їх не повторювати; у цьому випадку слід пронумерувати графи і повторити їхню нумерацію на наступній сторінці. При цьому заголовок таблиці не повторюють; над нею розміщують слова «Продовження таблиці ...» з вказівкою її номера.

Якщо цифрові або інші дані в певному рядку таблиці відсутні, то ставиться прочерк. Якщо всі показники, які наведені в таблиці, виражені в одній одиниці виміру, то її позначення вказується в пояснювальному тексті заголовка таблиці. Якщо всі показники, наведені в якій-небудь графі, виражені в тих самих одиницях виміру, то її позначення міститься в дужках після заголовка графи. Замінити лапками повторювані в таблиці елементи – цифри, знаки, і ін. – не допускається. При наявності в тексті невеликого за обсягом цифрового матеріалу його недоцільно оформляти в таблицю, а слід давати у вигляді тексту, розташовуючи цифрові дані в стовпчики.

Для представлення емпіричних даних корисно використовувати такі графічні форми, як діаграми, гістограми, полігони розподілу, а також різні графіки. Їх слід розташовувати в роботі безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються вперше, або на наступній сторінці, якщо в зазначеній місці вони не вміщуються.

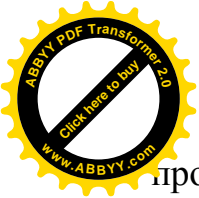
Залежності між досліджуваними параметрами наочно можуть відбивати графіки, на осях яких відкладаються значення досліджуваних кількісних показників. При використанні двовимірної графіки по осі абсцис звичайно розміщують незалежну змінну, по осі ординат – залежну змінну.

Можна дати такі практичні рекомендації з побудови діаграм і графіків.

1. Графік і текст повинні взаємно доповнювати один одного.
2. Графік повинен включати всі необхідні позначення.
3. На одному графіку не дозволяється зображувати більше чотирьох кривих.
4. Лінії на графіку повинні відбивати значимість параметра, найважливіші необхідно позначати цифрами.
5. Написи на осях слід розташовувати внизу (вісь абсцис) і ліворуч (вісь ординат).
6. Крапки на різних лініях прийнято позначати кружками, квадратами й трикутниками.

Діаграми використовуються головним чином для зображення співвідношення між величинами. Це спосіб графічного зображення величин за допомогою фігур (секторів, стовпців і т.п.), площі яких пропорційні величинам. Сполучені діаграми дозволяють в одному полі об'єднати дві діаграми, що мають однакові оцінки на осі абсцис, але різний розмах варіювання значень ознак, величина яких відображається на осі ординат. Секторна діаграма – діаграма, у якій значення (звичайно відсотки) зображені у вигляді кругових секторів.

Різновидом діаграм є гістограма. Гістограма – це стовпчаста діаграма, що полягає з вертикальних прямокутників, розташованих основами на одній прямій (наприклад, осі абсцис). Гістограми часто використовуються для графічного представлення щільності розподілу (частотного розподілу), при якому число випадків у класі зображується у вигляді вертикальних смуг (стовпчиків). По осі абсцис відкладають значення спостережуваної величини, а по осі ординат – її частоти (відношення числа спостережень, що потрапили в даний проміжок, до всіх спостережень) у кожному із проміжків, ділені на довжину

проміжків. У результаті виходить східчаста лінія.

Аналогом діаграми є полігон. Цей графічний спосіб відображення даних переважно використовується для зображення дискретних рядів.

Діаграми і профілі представляють результати діагностики з використанням багатопараметричних (багатокомпонентних) тестів або тестових наборів. Вони дозволяють у наочній формі показати індивідуальні й усереднені оцінки по тестах або по факторах.

Для відображення кореляційних зв'язків між параметрами можна використовувати схему, яка називається кореляційною плеядою. Параметри зображуються кружками, усередині них проставляються номери ознак або скорочено записується назва ознаки (параметра). Якщо записуються номери, то вони повинні бути розшифровані в підписах до малюнка. Лінії, що з'єднують кружки, кодують характер кореляційних зв'язків. Наприклад, позитивні зв'язки (позитивної спрямованості) можуть бути зображені суцільними лініями, негативні – переривчастими, зв'язки, достовірні на рівні 5 %, – однієї лінією, а достовірні на рівні 1 % – двома лініями. Використані позначення повинні бути пояснені в тексті під малюнком. Ознаки краще розподіляти групами, що поєднують їх за певним критерієм. У центрі кореляційної плеяди звичайно розміщують або найбільш важливий параметр, або той, у якого найбільше число значимих коефіцієнтів кореляції.

Усі ілюстрації, графіки, діаграми в роботі позначаються як рисунки: «Рис. 1», «Рис. 2» і т. д. та розміщуються ліворуч знизу. Вони повинні мати назви, які містяться під ними після позначення Рис. 1 (або 2, або 3 і т.п.). Їх необхідно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах усієї роботи, або розділу. При необхідності після назви малюнка міститься текст, що пояснює його зміст і позначення.

В тексті на всі таблиці, діаграми, схеми, ілюстрації повинно бути дані посилання та проведений змістовний аналіз. Недооцінка словесного опису кожної таблиці, діаграми, графіка вважається методичною помилкою. Невірно вважатися, що в таблиці, на діаграмі «і так усе видно». Повинні бути названі всі подібності і відмінності, оцінки їх величині, дані посилання на статистичну значимість відмінностей, відзначений розмах варіювання показників, названі найбільші та найменші позиції. Детальний опис даних допомагає аналізу і узагальненню результатів, надає доказовість висновкам. Водночас, треба зауважити, що це повинний бути сама АНАЛІЗ, а не просто повторювання наведених показників.

При посиланнях на таблиці слід писати: «відповідно до даних у таблиці 5», або «як видно з таблиці 5», або «результати, наведені в таблиці 5, показують, що ...», або приводиться посилання в дужках (Таблиця 5).

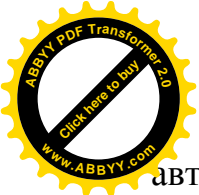
При посиланнях на рисунки (малюнки) пишеться: «Як видно на малюнку 3, ...», «Як презентовано на мал. 6, ...», «З малюнка 3 видно, що ...» або дається посилання в дужках (Мал. 3) і т.п. Якщо далі по тексті необхідно повторно звернутися до малюнка, то посилання до нього робиться в такий спосіб: (див. мал. 6) або (див. мал. 6 на с. 24).

При посиланнях на формули звичайно пишеться: «... по формулі 3». При посиланнях на додаток пишеться, наприклад, «дані, отримані в результаті первинної обробки, наведено в додатку 1», або «програма розвиваючих занять, використана в нашій роботі, приводиться в додатку 2».

При використанні числівників у тексті потрібно звернути увагу на правильне їхнє написання. Однозначні кількісні числівники (від нуля до дев'яти) пишуться словами, якщо при них немає одиниць виміру. Наприклад, «у двох випадках з восьми» (неправильно – «в 2 випадках з 8»). Багатозначні кількісні числівники пишуться цифрами. Наприклад, «67 випробуваних» (неправильно – «шістдесят сім випробуваних»). Числа зі скороченим позначенням одиниць виміру пишуться цифрами. При цьому після скорочених одиниць виміру крапки не ставляться (міліметр – мм). Кількісні числівники при записі арабськими цифрами не мають відмінкових закінчень, якщо супроводжуються іменниками. Наприклад, правильно написати «в 30 випадках з 100» (неправильно – «в 30-ти випадках з 100»).

Однозначні і багатозначні порядкові числівники часто пишуться словами: «дев'яносто п'ятий». Якщо порядкові числівники записуються арабськими цифрами та відмінюються в тексті, то відмінкові закінчення числівників, що кінчаються на дві голосні, «й» складаються з однієї букви. Наприклад, «шоста» – «б-я», а не «б-ая». Відмінкові закінчення числівників, що кінчаються на гласну, складаються із двох букв. Наприклад, «експеримент першого типу» – «експеримент 1-го типу» (а не «1-ого типу» або «1-о типу»).

Важливою частиною опису емпіричного дослідження або розробки в області практичної психології повинні стати обговорення та інтерпретація отриманих результатів. Тому після приведення в тексті кількісних і якісних даних, необхідно їх зіставити, аналітично описати, узагальнити, дати їм психологічне пояснення, виходячи з досвіду попередніх досліджень інших

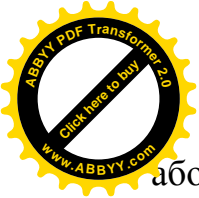
авторів, логіки наукового аналізу, а також власного розуміння психологічних механізмів досліджуваних явищ.

Що стосується інтерпретації результатів, то вона завжди тією чи іншою мірою суб'єктивна та має характер припущення. Тому стиль її викладу часто включає такі вираження як: «Це може пояснюватися тим, що...»; «На нашу думку,...», «На наш погляд, даний факт може бути інтерпретований як ...» та тому подібні.

В дипломній роботі з психології повинні бути конкретні розробки в галузі практичної психології, їх необхідно описати в окремому розділі. Назви таких розділів, як і при описуванні результатів емпіричного дослідження, повинні бути змістовними, а не формально-бюрократичними на кшталт «Практичні рекомендації». Ось декілька прикладів: «Програма корекції особистісної тривожності молодших школярів», «Методичні рекомендації по психологічній профілактиці та корекції підліткової суїцидальності», «Система психопрофілактичної та корекційної роботи з молодим подружжям».

В таких розділах необхідно описати основні етапи розробки методики або адаптації існуючої методики до умов вибірки даного типу. При цьому характеризуються емпіричні показники, одержувані в дослідженні, або критерії для оцінки практичної психологічної роботи, способи їх кількісної і якісної обробки і інтерпретації. Якщо до завдань кваліфікаційної роботи входить перевірка ефективності практичної методики, то важливо дати детальний опис її процедури, завдань на кожному етапі (психодіагностики, консультування, корекційної або формувальної роботи, і т. і.), особливостей її використання в досвіді студента. При цьому необхідно провести самоаналіз проведеної роботи і її результатів.

При викладі результатів розробки методики практичної психологічної роботи дотримуються в основному ті ж самі вимоги, що і при описуванні наукового дослідження. При описуванні розробки психодіагностичної методики необхідно привести основні психометричні показники, отримані на кожному етапі. При описуванні методики консультування, корекційної роботи, розвивальної роботи, а також методик психопрофілактики і психологічної освіти важливо орієнтуватися на вимоги до формуючого експерименту. Слід привести конкретні показники, що характеризують зміни в поведінці, типі реакцій, особистості, психічних функціях, у діяльності, стані досліджуваних (або клієнтів) протягом консультаційної, психотерапевтичної, психокорекційної

або розвиваючої роботи.

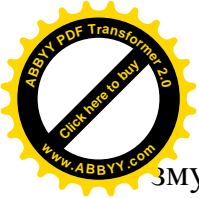
Типова логіка викладу результатів в області практичної психологічної роботи потребує ясного і досить детального опису усього процесу психологічної допомоги, консультування, діагностики, корекційної розвивальної роботи. Важливо охарактеризувати новизну або специфіку проведеної роботи на відміну від традиційної використовуваної методики, описати особливості поведінки досліджуваних (клієнтів) на початку, у процесі і наприкінці дослідження, звертаючи увагу на ті зміни, які проявлялися в його діяльності.

Як і в описуванні емпіричного наукового дослідження, тут цінується опора на факти, що надає переконливості і доказовості твердженням про ефективність проведеної практичної психологічної роботи. Порівняння психологічних показників до і після проведеної практичної роботи дозволяє переконливо довести значимість цих змін. Більшу доказовість результатам надає зіставлення в дослідженні експериментальної і контрольної груп, емпіричне порівняння ефективності розробленої і уже існуючих методик. Для доказу змін, що відбулися використовуючи в тому числі і кількісні показники, важливо зрівняти конкретні показники, особливості поведінки клієнта на початку та наприкінці дослідження. Послідовність викладу типу «розглянемо..., як бачимо..., у такий спосіб» залишається в силі і при описі результатів практичної психологічної роботи.

Після завершення інтерпретації даних емпіричного дослідження, та описання практичних рекомендацій необхідно формулювати висновки. Чітко і ясно сформульовані висновки повинні бути важливою частиною тексту дипломної роботи при завершенні опису будь-якого фрагмента роботи. При викладі результатів емпіричного дослідження або розробки в галузі практичної психології цьому повинно надаватися особливе значення.

За достовірність відомостей, фактичного матеріалу, висновків, безпосередню відповідальність несе студент-випускник.

На завершення розглядання особливостей написання тексту дипломної роботи з психології, вважаємо за необхідне особливо підкреслити, що написання тексту не є відокремленим етапом. Воно відбувається паралельно з виконанням певних напрямків роботи: оволодіти теоретичними основами роботи – написати відповідний розділ; знайти чи створити необхідну методику – дати її докладний опис і т. д. Більш того, під час роботи над текстом роботи продовжується і робота над темою, – наприклад, одержані результати можуть

змусити дослідника повернутися до теоретичної частини, або до методичного апарату та внести необхідні уточнення.

1.1.7. Критерії оцінювання дипломної роботи.

Під час оцінювання дипломної роботи приймається до уваги наступне:

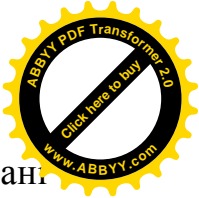
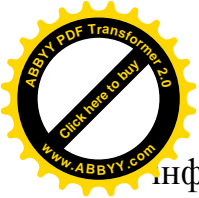
1. Актуальність і новизна викладеної проблеми.
2. Вірний опис методологічного апарату дослідження.
3. Наявність усіх складових частин дослідження.
4. Повнота розкриття основних аспектів проблеми в огляді літератури.
5. Логічність та послідовність в розкритті теми.
6. Досягнення мети та вирішення завдань дослідження.
7. Адекватність методів і методик дослідження завданням роботи.
8. Повнота опису плану організації та методів проведення дослідження.
9. Повнота представлення результатів дослідження.
10. Якість інтерпретації результатів дослідження.
11. Аргументація та доказовість висновків.
12. Літературне, технічне і естетичне оформлення роботи.

Згідно Положення про дипломну роботу (ОКР «бакалавр», «спеціаліст»), затвердженого на засіданні вченої ради СумДПУ ім. А. С. Макаренка (протокол № від 2010 р.), представлено наступні критерії оцінювання дипломної роботи.

Оцінка «відмінно» (90-100 А). Дипломна робота виконана і оформлена відповідно до вимог, містить елементи наукової новизни, має практичне значення, доповідь дипломника логічна і стисла, проголошена вільно, зі знанням справи, відгук і рецензія позитивні, відповіді на запитання членів ДЕК правильні і повні. На можливі зауваження рецензента відповіді обґрунтовані.

Оцінка «добре» (89-85 В, 84-75 С). Тема дипломної роботи розкрита, але наявні окремі недоліки: структура не повністю відображає зміст, є невідповідність між завданнями та висновками, окремі зауваження в рецензії та відгуку, доповідь дипломника логічна, проголошена вільно. Відповіді на запитання членів ДЕК в основному правильні, але не досить повні, оформлення роботи в межах вимог. Відповіді на можливі зауваження рецензента недостатньо обґрунтовані.

Оцінка «задовільно» (74-65 D, 64-60 E). Тема дипломної роботи в основному розкрита, але наявні недоліки змістового характеру: нечітко сформульована мета роботи, зміст має виражений неточний характер, добір

Інформаційних матеріалів не завжди доцільний, рекомендації обґрунтовані, непереконливо, рецензія і відгук містять окремі зауваження, на які студент недостатньо чітко відповідає, не всі відповіді на запитання членів ДЕК правильні або повні. Є зауваження до оформлення дипломної роботи.

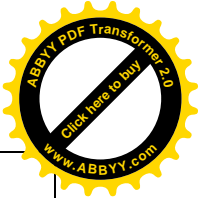
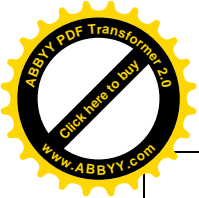
Оцінка «незадовільно» (59-35 Fx, 34-1 F). У дипломній роботі не досягнуто поставленої мети. Основні завдання не розв'язані. Виклад матеріалу у розділах нелогічний, непослідовний. Відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел. Аналіз виконаний поверхово, безсистемно. Оформлення роботи не відповідає встановленим вимогам. Відповіді на запитання членів ДЕК неточні, неповні або взагалі відсутні.

На основі визначених критеріїв, пропонується наступний баловий розподіл оцінювання дипломної роботи з психології, представлений в таблиці 1.

Таблиця 1

Баловий розподіл оцінювання дипломної роботи з психології

Елементи роботи, що підлягають оцінюванню	Критерії оцінювання	Кількість балів
Вибір теми	- оригінальність та практичне спрямування в виборі теми.	5
Всього:		5
Вступ	- обґрунтування актуальності проблеми (розкриття проблем, які зумовили вибір теми), констатація наявності досліджень з проблеми;	5
	- визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження (чіткість формулювання, логічність, відповідність і взаємо відповідність);	5
	- методи дослідження, їх відповідність меті та завданням.	5
Всього:		15
Зміст	- наявність у плані всіх структурних компонентів, лаконічність формулювання назв розділів і параграфів, відповідність їх поставленим завданням.	5
Всього:		5
Основна частина	- глибина розкриття методологічного апарату дослідження;	5
	- доцільність і рівень використання джерел, кількість літературних джерел;	5
	- цитування у відповідності до вимог;	5
	- відповідність матеріалу темі дипломної роботи;	5
	- наявність сформульованих власних думок, логічність викладання матеріалу;	5
	- аналіз змісту сучасних наукових досліджень з	5

	обраної проблеми; - якість власних експериментальних досліджень / для теоретичних робіт – наявність самостійного порівняльного аналізу, представлення в роботі різних підходів до проблеми.	10
Всього:		40
Висновки	- відповідність сформульованих висновків поставленим завданням; - практична спрямованість висновків.	5 5
Всього:		10
Література	- наявність сучасних актуальних джерел з досліджуваної проблеми (журнальні публікації за останні 3-5 років); - відповідність оформлення списку використаних джерел бібліографічним вимогам.	2 3
Всього:		5
Оформлення роботи	- відповідність вимогам до оформлення дипломних робіт.	5
Всього:		5
Захист роботи	- глибина усвідомлення актуальності проблеми дослідження; - вільне володіння знаннями з дослідженої проблеми; - теоретичне і практичне значення дипломного дослідження.	5 5 5
Всього:		15
Всього:		100

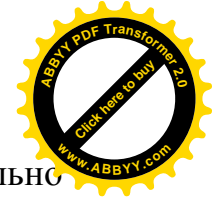
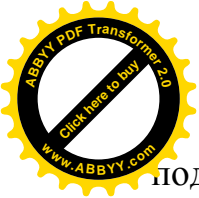
1.1.8. Порядок захисту дипломної роботи.

Попередній захист дипломної роботи відбувається на засіданні випускової кафедри не пізніше ніж за місяць до початку роботи державної екзаменаційної комісії (ДЕК). За результатами передзахисту вирішується питання про допуск студента до захисту дипломної роботи перед ДЕК та призначається рецензент.

Для рецензування дипломної роботи залучаються провідні фахівці – викладачі кафедр факультетів (інститутів) або інших навчальних закладів, наукових установ, досвідчені фахівці у певній галузі виробництва, учителі-методисти, які після детального аналізу дипломної роботи не пізніше ніж за 7 днів до захисту надають письмову рецензію (у 2-х примірниках) завірену в установленому порядку.

Два примірники оформленої відповідно до вимог дипломної роботи

подають до деканату факультету (дирекції інституту) у вигляді спеціально підготовленого рукопису у переплетеному вигляді не пізніше 5-ти днів до її захисту.

Порядок захисту дипломної встановлюється «Положенням про державні екзаменаційні комісії». Захист дипломної роботи проводиться на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії.

До захисту дипломної роботи допускаються студенти, які успішно виконали навчальний план освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» або «спеціаліст» та пройшли попередній захист у встановленому порядку.

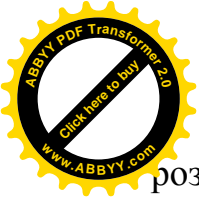
Дата захисту визначається графіком засідань Державних екзаменаційних комісій, що затверджується ректором, і доводиться секретарем ДЕК до відома голови, членів ДЕК, студентів. Списки студентів, допущених до захисту, і рецензентів подаються в Державну екзаменаційну комісію та оприлюднюються не пізніше як за 10 днів до дати захисту. Державній екзаменаційній комісії перед початком захисту дипломних магістерських робіт подаються такі документи:

- зведена відомість про виконання студентами навчального плану і про отримані ними оцінки;
- відгук наукового керівника дипломної роботи;
- рецензія на дипломну роботу фахівця відповідної кваліфікації.

До Державної екзаменаційної комісії можуть бути подані також інші матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаної дипломної роботи (друковані статті за темою роботи, документи, що вказують на практичне її застосування тощо).

Захист дипломної роботи відбувається за участю не менш як половини складу ДЕК з обов'язковою присутністю голови комісії. Під час захисту ведеться протокол засідання ДЕК. Процедура захисту складається з представлення головою ДЕК дипломника та теми його дослідження, доповіді студента, відповідей на запитання голови і членів ДЕК, інших осіб, які присутні на захисті, відповідей студента на зауваження рецензента. За умов відсутності рецензента і/або наукового керівника зміст рецензії і відгук наукового керівника оголошує секретар ДЕК. Загальний час захисту не повинен перевищувати 25 хв. на одного студента.

Час виступу дипломника із презентацією результатів роботи на засіданні ДЕК не повинен перевищувати 10 хв. Виступ має бути стислим, конкретним, з використанням ілюстративного матеріалу – мультимедійних слайдів, плакатів,

роздаткового матеріалу (набору таблиць, графіків, діаграм, схем або відповідних слайдів). Головне призначення таких додатків – детально та наочно проілюструвати ті чи інші твердження автора, тому необхідно вчасно посилатися на відповідний матеріал, акцентувати на ньому увагу членів комісії.

Захист дипломної роботи розпочинається з доповіді, в якій студент має розкрити:

- актуальність теми;
- об'єкт та предмет дослідження;
- мету та завдання;
- методи дослідження;
- структуру роботи;
- основні положення змісту;
- висновки з роботи.

Завершуючи доповідь, випускник має відзначити: які його розробки та висновки впроваджені або намічені до впровадження; де ще слід, на його думку, застосувати результати дослідження.

Члени ДЕК, присутні на захисті, можуть ставити випускнику запитання з метою визначення рівня його спеціальної підготовки та ерудиції.

Після відповідей на запитання слово надається рецензенту або зачитується його рецензія. На зауваження рецензента випускник повинен дати аргументовану відповідь. Після цього слово надається науковому керівникові для характеристики й оцінки роботи студента.

Під час захисту ведеться протокол засідання ДЕК. Окремо відзначається думка членів ДЕК про практичну цінність і рекомендації щодо використання пропозицій автора.

Загальний час захисту не повинен перевищувати 30 хвилин у середньому на одного студента.

Процедура захисту дипломної роботи складається з:

- представлення головою ДЕК студента та теми його дослідження;
- доповіді студента;
- відповідей на запитання голови і членів ДЕК, інших осіб, присутніх на захисті;
- оголошення головою ДЕК змісту рецензії;
- відповідей на зауваження рецензента;
- виступу наукового керівника або іншої особи;

- обговорення оцінки, яке відбувається після захисту дипломних робіт всіма членами ДЕК;
- оголошення оцінок.

Оцінка дипломних робіт проводиться за чотирибальною шкалою на основі результатів захисту роботи, рецензії та відгуку наукового керівника. Оцінка за дипломну роботу не перескладається. У процесі визначення оцінки враховується: змістові аспекти роботи (актуальність, якість аналізу наукових джерел, реальні практичні рекомендації, ступінь самостійності в аналітичній та експериментальній роботі, відповідність оформлення вимогам), якість захисту роботи (уміння стисло й чітко викласти результати дослідження, захищати свої думки, погляди, загальний рівень підготовки студента та представлення презентації). Результати захисту дипломних робіт оголошуються у день проведення державного іспиту після оформлення протоколів ДЕК.

Рішення ДЕК щодо оцінки знань, виявлених під час підготовки та захисту дипломної роботи, а також присвоєння випускникові кваліфікації та видання диплома про освіту державного зразка приймається ДЕК на закритому засіданні відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, що брали участь у засіданні. За однакової кількості голосів – голос голови є вирішальним. ДЕК приймає рішення про присвоєння кваліфікації кожному студенту окремо.

Після захисту дипломні роботи, протягом двох тижнів роботи передаються секретарем ДЕК на зберігання до бібліотеки університету за актом, де зберігаються протягом п'яти років. Студенти мають право отримати дипломні роботи для ознайомлення в читальній залі за дозволом директора інституту (декана факультету, завідувача кафедри).

За умов отримання студентом незадовільної оцінки, або відсутності студента під час захисту (на державних екзаменах) без поважних причин він відраховується з університету, і йому видається академічна довідка. За умови поновлення ДЕК визначає форму державної атестації: державні екзамени, повторний захист (не раніше ніж на наступний рік, але не пізніше трьох років після відрахування) дипломної роботи з доопрацюванням або дипломної роботи за новою темою, визначеною у встановленому порядку.

За умов відсутності студента під час захисту з поважних причин ДЕК може перенести дату захисту дипломної роботи протягом поточного календарного року, але не пізніше нового календарного року.

1.1.9. Зміст відгуку наукового керівника і рецензії на дипломну роботу.

У відгуку наукового керівника повинні бути відображені обґрунтування актуальності теми та її наукове і практичне значення; ставлення студента до роботи в процесі її виконання, його виконавська дисциплінованість, сумлінність, ступінь самостійності, творчості та ініціативності студента під час вирішенні завдань, пов'язаних з виконанням дипломної роботи, вміння студента працювати з науковою літературою, його здатність узагальнювати матеріали і робити логічно обґрунтовані висновки, можливість рекомендувати дипломну роботу до захисту.

У рецензії висвітлюються питання актуальності теми, її відповідності профілю підготовки випускника, указується на відповідність змісту роботи темі дослідження, повнота та глибина розробки запланованих завдань, ступінь теоретичної та практичної підготовленості студента, грамотність та логіка і послідовність викладення матеріалу, обґрунтованість висновків, якість оформлення роботи. Наприкінці рецензії наводиться загальна оцінка дипломної роботи, яку рекомендує рецензент за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

РОЗДІЛ II.

ВИМОГИ ДО ДИПЛОМНИХ РОБІТ З ПСИХОЛОГІЇ

2.1. Основні вимоги до написання дипломної роботи з психології

Дипломна робота є різновидом науково-дослідної роботи, що має свої обов'язкові вимоги до оформлення.

2.1.1. Загальні вимоги.

Дипломна робота виконується державною мовою або мовою, що вивчається, відповідно до напрямку підготовки (спеціальності), індивідуально кожним студентом.

Дипломну роботу друкують машинописним способом або за допомогою принтера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм) з використанням шрифтів текстового редактора Word розміру 14 з полуторним міжрядковим інтервалом до 29-30 рядків на сторінці. Допускається подання таблиць та ілюстрацій на аркушах формату А3.

Обсяг основного тексту дипломної роботи має становити для гуманітарного напрямку 50-75 сторінок.

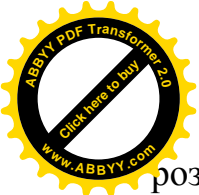
Текст роботи друкують, залишаючи поля таких розмірів: ліве –25-30 мм, праве –15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту – всюди однакова.

Роздруковані на ЕОМ додаткові матеріали повинні відповідати формату А4, їх включають до загальної нумерації сторінок дисертації і розміщують, як правило, в додатках.

Текст основної частини роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти.

Заголовки структурних частин курсової роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» друкують великими літерами симетрично до набору. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх

розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розбивку в підбір до тексту. В кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 2 інтервалам.

Кожну структурну частину роботи треба починати з нової сторінки.

До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів роботи підлягають суцільній нумерації.

2.1.2. Нумерація.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних – номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини роботи, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто не можна друкувати: «1. ВСТУП» або «Розділ 6. ВИСНОВКИ». Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках дисертації, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування у тексті або в додатках.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад:

Рис. 1.2 (другий малюнок першого розділу). Номер ілюстрації, її назву та пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в розділі роботи подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в розділі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовж, табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовж, табл. 1.2».

Формули (якщо їх більше однієї) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Примітки до тексту і таблиць, в яких наводять довідкові та пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші кілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1....

2....

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

2.1.3. Ілюстрації.

Ілюструють роботу, виходячи із певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, що допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту, запобігти невиправданим пропускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації.

Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними – під малюнком.

Підпис під ілюстрацією зазвичай має чотири основних елементи:

- найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Мал.»;
- порядковий номер ілюстрації, який вказується без знака номера арабськими цифрами;
- тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст із якомога стислою характеристикою зображеного.

Основними видами ілюстративного матеріалу в дипломних роботах є: креслення, технічний рисунок, схема, фотографія, діаграма, графік.

Не варто оформлювати посилання на ілюстрації як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься у підписі. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, і де читачеві треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках «(рис. 3.1)» або зворот типу: «...як це видно з рис. 3.1» або «... як це показано на рис. 3.1».

Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їх чітке відтворення (електрографічне копіювання, мікрофільмування). Ілюстрації виконують чорнилом, тушшю або пастою чорного кольору на білому непрозорому папері.

Фотознімки розміром, меншим за формат А4, наклеюють на стандартні аркуші білого паперу формату А4.

2.1.4. Таблиці.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватися у вигляді таблиць.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею та друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву наводять жирним шрифтом.

Заголовок кожної графи в головці таблиці мусить бути по можливості коротким. Слід уникати повторів тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюються.

Повторювані елементи, які стосуються до всієї таблиці, виносять у тематичний заголовок або в заголовок графи; однорідні числові дані розміщують так, щоб їх класи збігалися; неоднорідні – посередині графи.

Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті так, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за стрілкою годинника. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку.

При перенесенні таблиці на наступну сторінку назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки.

Коли текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінювати лапками; якщо з двох або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те саме», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, марок, знаків, символів, які повторюються, не можна. Якщо цифрові або інші дані в якомусь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

Оцінка студентами якостей політичних лідерів (за опитуванням у %)

зовнішній вигляд	комунікативні вміння	емоційно-вольові та індивідуально-психологічні властивості	ділові якості	етичні принципи	лідерські якості
13	17	17	30	0	23

2.1.5. Правила подання формул.

Формули розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище і нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули в роботі нумерують арабськими цифрами в межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули, відокремлених крапкою, наприклад: (3.1.) (перша формула третього розділу). Номер формули вказують праворуч після формули в круглих дужках.

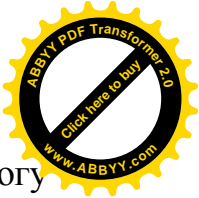
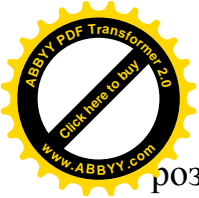
Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його переносять в інший після знаків рівності (=), плюс (+), мінус (-), множення (x), ділення (:).

Формули, що йдуть одна за одною й не розділені текстом, відокремлюють комою.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки. Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. У тексті дипломної роботи повинні бути посилання на ілюстрації, таблиці і формули. Наприклад: ... на мал. 1.2, ... у формулі (2.1), ... в табл. 1.2. У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

2.1.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

При написанні роботи, студент повинен посилатися на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в тексті, або на ідеях і висновках яких

розроблюються проблеми, завдання чи питання. Такі посилання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа. забезпечують необхідну інформацію про нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли наявний у них матеріал, не включений до останнього видання.

Коли використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке є посилання.

Посилання в тексті роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1-7]...».

Коли в тексті необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у квадратних дужках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Приклад:

Цитата в тексті: «... незважаючи на пріоритетне значення мовних каналів зв'язку між діловими партнерами, ні в якому разі не можна ігнорувати найбільші канали передавання інформації [6, с. 29]».

Відповідний опис у переліку посилань:

6. Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей: Навч. посіб. / М. С. Дороніна – К. : КМ Academia, 1998. – 192 с.

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад: «рис. 1.2».

На всі таблиці роботи необхідно посилатися в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи того друкованого твору слід наводити цитати. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання.

Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення.

Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці); якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) коли автор, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – *М.Х.*), (підкреслено нами. – *М.Х.*), (розбивка наша. – *М.Х.*)

2.1.7. Оформлення списку використаних джерел.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після додатків.

До бібліографічного опису вносять закони України, Укази Президента України, постанови виконавчих і розпорядчих органів, статті, монографії, матеріали Інтернет сайтів, тощо. Відомості про джерела, включені до списку, необхідно подавати з обов'язковим наведенням назв праць відповідно до чинних вимог ВАК України.

Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін.

Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків.

Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог міждержавних і державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць. Зокрема потрібну інформацію щодо згаданих вимог можна отримати з таких стандартів: «ДСТУ ГОСТ 7.1.:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (див. додаток Е).

2.1.8. Додатки.

Додатки оформлюють як продовження дипломної роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань на них у тексті роботи. Кожний додаток починається з нової сторінки. Він повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично до тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток ___» і велика літера, що позначає додаток, наприклад, додаток А. Якщо в роботі більше одного додатка, їх позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, за винятком літер Г, Є, І, і, Й, О, Ч, Ъ.

Малюнки, таблиці, формули, що вміщено в додатках, нумерують арабськими цифрами в межах кожного додатка, наприклад: малюнок А.1 – перший малюнок додатку А; таблиця Б.2 – друга таблиця додатку Б; формула (А.1) – перша формула додатку А.

До додатків доцільно включати допоміжний матеріал: проміжні математичні доведення, формули та розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних, протоколи, акти впровадження, інструкції та методики, опис алгоритмів і програм вирішення задач на ЕОМ, допоміжні ілюстрації (анкети, рисунки, фотографії, таблиці, протоколи, тощо).

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовні теми дипломних робіт з психології

1. Психічне відображення: сутність, природа, основні прояви.
2. Розвиток форм психічного відображення у тваринному світі.
3. Свідомість особистості: походження, розвиток, структура.
4. Особистість як результат соціалізації.
5. Потреби особистості та шляхи їх розвитку.
6. Життєві цінності особистості та їх становлення.
7. Мрії та ідеали особистості.
8. Переконавання особистості, їх види та формування.
9. Інтереси особистості, їх види та формування.
10. Самооцінка особистості та її розвиток.
11. Рівень домагань та самоповага особистості.
12. Основні види діяльності людини.
13. Особливості та динаміка ігрової діяльності.
14. Особливості та динаміка навчальної діяльності.
15. Формування навичок та вмінь в діяльності.
16. Спілкування як інформаційний та емоційний обмін.
17. Спілкування як взаємодія.
18. Спілкування як пізнання людьми один одного.
19. Спілкування дітей з дорослими.
20. Спілкування дітей з однолітками.
21. Особливості та функції педагогічного спілкування.
22. Процеси інтеграції в групах.
23. Процеси диференціації в групах.
24. Особистість в групі.
25. Види уваги, їх прояви та розвиток.
26. Властивості уваги, їх прояви та розвиток.
27. Види пам'яті, їх суть, співвідношення та розвиток.
28. Процеси пам'яті, їх суть та розвиток.
29. Індивідуальні особливості пам'яті.
30. Сутність та особливості розвитку розумових операцій

31. Види мислення, їх суть, співвідношення, етапи та фактори формування.

32. Поняття, їх види, умови та етапи формування.

33. Індивідуальні особливості мислення та критерії розумового розвитку.

34. Види уяви, їх сутність та розвиток.

35. Емоційні якості особистості та їх формування.

36. Вищі почуття, їх суть та фактори розвитку.

37. Емоційні якості особистості, їх формування та прояви.

38. Основні якості волі та їх формування.

39. Вольові якості особистості та їх розвиток.

40. Темперамент, його сутність, прояви та урахування в навчальній діяльності.

41. Сутність, прояви та формування основних рис характеру.

42. Здібності, їх суть, рівні розвитку та умови формування.

43. Особливості ставлення учнів до школи.

44. Психологічні проблеми підготовки дітей до навчання у школі.

45. Психологічні основи формування у школярів вміння учитися.

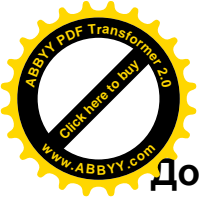
46. Психологічні основи профорієнтації.

47. Психологічні проблеми комп'ютеризації навчання та життя.

48. Психологічні основи підвищення розвиваючого ефекту навчання.

49. Психологічні проблеми педагогічної діяльності.

50. Психологічна освіта: стан, проблеми, напрямки, засоби, перспективи.

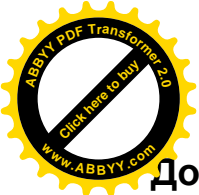

Додаток Б

Перелік провідних наукових бібліотек України з їх електронними адресами

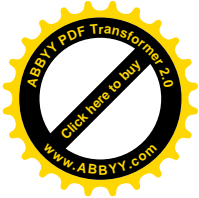
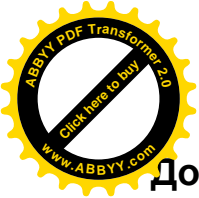
Бібліотеки	
Бібліотечний світ України	www.ukrplibword.kiev.ua
Бібліотека Верховної Ради України	
Українська Академія державного управління при Президентові України	www.academy.kiev.ua
Державна науково-технічна бібліотека України	http://www.gntb.n-t.org/
Наукова бібліотека ім. Максимовича	http://www.library.univ.kiev.ua/
Філософія в Україні. Електронна бібліотека	http://www.philosophy.kiev.ua/lib/
Національна парламентська бібліотека	http://www.nplu.kiev.ua/
Національна бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія"	http://www.library.ukma.kiev.ua/
Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка	http://www.brama.com/ntsa/ukr.html
Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва	http://lucl.lucl.kiev.ua
Науково-довідкова бібліотека центральних державних архівів України	http://www.ndlib.archives.gov.ua
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова	www.npu.kiev.ua
Національний університет імені Т.Г. Шевченка	www.univ.kiev.ua
Національна бібліотека України ім. В.Вернадського	www.nbuv.gov.ua
Державна освітянська бібліотека України	www.edu-ua.net/librarv

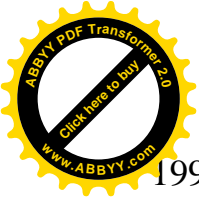
Психологічні сайти

1. psychology-online.net – сайт "Научная и популярная психология" Библиотека. Мастерская (Компьютерная психодиагностика, Психологический практикум). Психоскоп. Путеводитель (ссылки). Exam Online (6 тестов). Биржа труда и др.
2. flogiston.ru – сайт "Флогистон. Психология из первых рук." Публикации. Новости. Обзоры. Библиотека. (Тематические подборки статей).
3. ido.rudn.ru (Психология и Педагогика) – электронный учебник по курсу "Психология и Педагогика" (авт.: Богданов И.В., Лазарев С.В. и др.) от Федерального фонда учебных курсов на портале Института Дистанц. Образования. Материалы курса "Психология и педагогика" составлены на основе программы, рекомендованной отделением психологии УМО университетов РФ, в соответствии с требованиями государственного образовательного стандарта для специалистов, в процесс подготовки которых "Психология и педагогика" войдет как одна из дисциплин общеобразовательного цикла. (Читать на месте, скачать нельзя).
4. psi.webzone.ru – сайт под названием "Психологический словарь" Содержит: Сам Психологический on-line словарь, Тесты и Ссылки на сайты и каталоги схожей тематики. По ссылке psi.webzone.ru можно скачать весь словарь (3,3 Мб), после разархивации это обычная электронная книга формата HTML.

Перелік практикумів з психології для вищих навчальних закладів та збірок психологічних методик

1. Авраменко А. И. Практикум по общей психологии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Авраменко А. И., Алексеев А. А., Богословский В. В. / [под ред. А. И. Щербакова]. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 288 с.
2. Ахмиджанов Э. Р. Психологические тесты / Э. Р. Ахмиджанов. – М. : ЛИСТ, 1997. – 320 с.
3. Батаришев А. В. Тестування: основний інструментарій практичного психолога / А. В. Батаришев. – К. : Справа, 1999. – 240 с.
4. Беспалько И. Г. Проективные методы / И. Г. Беспалько, И. Н. Гильяшева // Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. – Л : КГУ, 1983. – с. 116–144.
5. Берхин Н. Б. Практические занятия по психологии / Н. Б. Берхин, С. Ф. Спичак / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1972. – 167 с.
6. Блейхер В. М. Психологическая диагностика интеллекта и личности / В. М. Блейхер, Л. Ф. Бурлачук. – К. : Вища школа, 1978. – 142 с.
7. Бодалёв А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалёв, В. В. Столин. – СПб. : Речь, 2003. – 440 с.
8. Богословский В. В. Практикум по общей психологии / Богословский В. В., Бочкарев Т. И., Великороднова А. И. / [под ред. А. И. Щербакова]. – М. : Просвещение, 1979. – 302 с.
9. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб. : Питер, 2001.
10. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика / Л. Ф. Бурлачук. – М. : Питер, 2004. – 351 с.
11. Воронин А. Н. Методы психологической диагностики / А. Н. Воронин. – М. : Издательство РАН, 1994. – 276 с.
12. Гамезо М. В. Атлас по психологии: информационно-методическое пособие к курсу «Психология человека» / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 276 с.
13. Гришин В. В. Методики психодиагностики в учебно-воспитательном процессе / В. В. Гришин, П. В. Лушин. – М. : Наука, 1990. – 286 с.
14. Дружинин В. Н. Психодиагностика общих способностей / В. Н. Дружинин. – М. : Академия, 1996.
15. Дыбаренко П. Н. Психодиагностика / П. Н. Дыбаренко. – Ростов-на-Дону : ГЛАС, 1999.
16. Еникеев М. И. Общая и социальная психология / М. И. Еникеев. – М. : НОРМА–ИНФРА, 2000.
17. Киршева Н. В. Психология личности: тесты, опросники, методики / Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова. – М. : Геликон, 1995. – 236 с.
18. Ковалёв С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры : Кн. для учителя / С. В. Ковалёв. – М. : Просвещение,

1991. – 143 с.

19. Методики психодиагностики в спорте: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / [Марищук В. Л., Блудов Ю. М., Плахтиенко В. А., Серова Л. К.]. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 256 с.

20. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 631 с.

21. Панок В. Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі / В. Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 14–17.

22. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / Пашукова Т. І., Допіра А. І., Дьяконов Г. В. / [за ред. Т. І. Пашукової]. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2000. – 204 с.

23. Прошицкая Е. Н. Выберите профессию: Учеб. пособие для ст. кл. сред. шк. / Е. Н. Прошицкая. – М. : Просвещение, 1991. – 144 с.

24. Прыгин Г. С. Основы психодиагностики: Принципы и методы. История развития. Основы психомоторики. / Г. С. Прыгин. – М. : УМК Психология, 2003.

25. Психодіагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [за заг. ред. М. С. Корольчук]. – Ельга : Ніка-Центр, 2004. – 400 с.

26. Психологическая диагностика: Учебник для вузов / [под ред. М. К. Акимовой, К. М. Гуревича]. – СПб. : Питер, 2003.

27. Римская Р. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других / Р. Римская, С. Римский. – М. : АСТ – ПРЕСС, 1997. – 376 с.

28. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании / Е. И. Рогов. – М. : Владос, 1996.

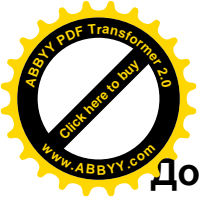
29. Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 496 с.

30. Скребець В. О. Основы психодіагностики / В. О. Скребець. – К. : Слово, 2003.

31. Торохтій В. С. Методика діагностики психологічного здоров'я родини / В. С. Торохтій // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №7. – С. 35–39.

32. Туріщева Л. В. Вивчення особистості школяра і педагога: діагностика, практичні рекомендації / Л. В. Туріщева, О. В. Гончаров. – Харків : Вид. група «Основа», 2008. – 144 с.

33. Фридман Л. М. Изучение личности учащегося и ученических коллективов: Кн. для учителя / Фридман Л. М., Пушкина Т. И., Каплунович И. Я. – М. : Просвещение, 1988. – 207 с.

Додаток Д

Зразок оформлення титульної сторінки дипломної роботи

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

Кафедра психології

Прізвище, ім'я, по-батькові студента

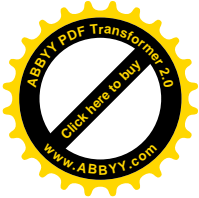
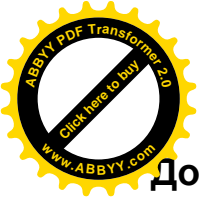
ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дипломна робота

Спеціальність (шифр). (назва)

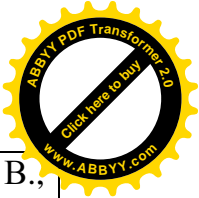
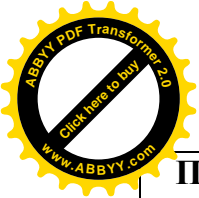
Науковий керівник –
науковий ступінь, учене звання
Прізвище, ім'я, по-батькові

Суми – 2010

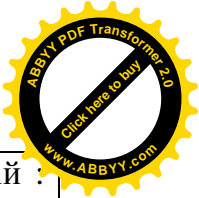
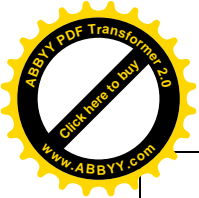

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ
БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ СПИСКУ
ДЖЕРЕЛ, ЯКИЙ НАВОДЯТЬ У КУРСОВІЙ ТА ДИПЛОМНІЙ РОБОТІ**

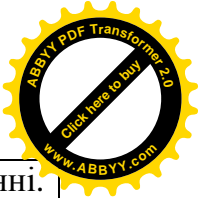
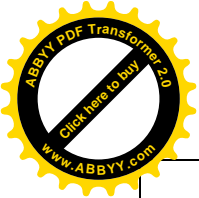
Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<p>1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. – Львів : Свічадо, 2006. – 307 с. – (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV–V ст. ; № 14).</p> <p>2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. – К. : Ін-т математики, 2006. – 111 с – (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).</p> <p>3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. – К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. – 311 с. – (Ювеліри України ; т. 1).</p> <p>4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. – Львів : Кальварія, 2005. – 196, [1] с. – (Першотвір).</p>
Два автори	<p>1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. – К. : Києво-Могилян. акад., 2005. – 397, [1] с. – (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична"; вип. 1).</p> <p>2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. – К. : Прецедент, 2006. – 93 с. – (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).</p> <p>3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. – Львів : Растр-7, 2007. – 375 с.</p>
Три автори	<p>1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – XLIII, 265 с.</p>
Чотири автори	<p>1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А]. – К. : НДІ "Укргропромпродуктивність", 2006. – 106 с. – (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).</p> <p>2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздев, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. – К. : Вища освіта, 2006. – 478, [1] с. – (ПТО: Професійно-технічна освіта).</p>

П'ять і більше авторів	<p>1. Психология менеджмента / Власов П. К., Липницкий А. В., Луцких И. М и др.]; под ред. Г. С. Никифорова. – [3-е изд.]. – Х. : Гуманитар, центр. 2007. – 510с.</p> <p>2. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод, посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 115 с. – (Серія "Формування здорового способу життя молоді" : у 14 кн., кн. 13).</p>
Без автора	<p>1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт, тексту В. Клос]. – К. : Грані-Т, 2007. – 119 с. – (Грані світу).</p> <p>2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкує., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. – К. : Грамота, 2007. – 638 с.</p> <p>3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX – початку XX століття : [антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. – К. : Грані-Т, 2007. – 190 с.</p> <p>4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб.наук.праць / наук, ред. Каліущенко В. та ін.]. – Чернівці: Рута, 2007. – 310 с</p>
Багатотомний документ	<p>1. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогия / А. Дарова. – Одесса : Астропринт, 2006. – (Сочинения : в 8 кн. /А. Дарова ; кн. 4).</p> <p>2. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : Особенная часть : в 6 т. / Н. П. Кучерявенко –Х.: Право, 2002–Т. 4: Косвенные налоги. – 2007. – 534 с.</p> <p>3. Реабілітовані історією. Житомирська область : [у 7 т.]. – Житомир : Полісся, 2006.–(Науково-документальна серія книг "Реабілітовані історією": у 27 т. / голов, редкол.: Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І. М. (голова) та ін.]. –2006. –721 с.</p>
Матеріали конференцій й з'їздів	<p>1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11–13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. – 167 с.</p> <p>2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік, міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. – К. : ІСОА, 2002. – 147 с.</p> <p>3. Матеріали ІХ з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. – К. : Асоц. укр. банків, 2000. – 117 с. – (Спецвип.: 10 років АУБ).</p> <p>4. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій : праці конф., 6–9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. Ред. В. Т. Трощенко. – К. : НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. – С 559–956, XIII, [2] с. – (Ресурс 2000).</p>

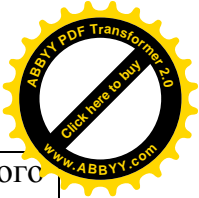
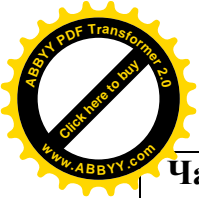

	<p>5. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук, праць /наук. ред. В. І. Моссаковський. – Дніпропетровськ: Навч. кн., 1999.–215с.</p> <p>6. Ризикологія в економіці та підприємстві : зб. наук, праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, Держ податк. адмін. України [та ін.]. – К. : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. – 452 с.</p>
Депоновані наукові праці	<p>1. Социологическое исследование малых групп населения / В. И. Иванов [и др.] ; М-во образования Рос. Федерации, Финансовая академия. - М., 2002. - 110 с. - Деп. в ВИНТИ 13.06.02, № 145432.</p> <p>2. Разумовский В. А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В. А. Разумовский, Д. А. Андреев. – М., 2002. - 210 с. - Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук 15.02.02, № 139876.</p>
Словники	<p>1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. П.]. – Х. : Халімон, 2006. – 175 с.</p> <p>2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ, термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. – К. : Європ. ун-т, 2007. – 57 с.</p> <p>3. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. – К. : Карпенко, 2007. – 219 с.</p> <p>4. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. – 2-ге вид., оновл. – К. : К.І.С., 2006. – 138 с.</p>
Атласи	<p>1. Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт, дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук, редкол.: С. С Куруленко та ін.] ; Рада по вивч. продукт, сил України НАН України [та ін.]. – / [наук, редкол.: С. С. Куруленко та ін.]. – К. : Варта, 2006. – 217 с.</p> <p>2. Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О. Козлов, В. Д. Маковецький. – 2-ге вид., розшир, та доповн. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 218 с.</p> <p>3. Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда ; [пер. з ісп. В. Й. Шовкун]. – Х. : Ранок, 2005. – 96 с.</p>
Законодавчі та нормативні документи	<p>1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).</p> <p>2. Медична статистика статистика : зб. нормат. док. / упоряд. та голов, ред. В. М. Заболотько. – К. : МНІАЦ мед. статистики : Медінформ, 2006. – 459 с. – (Нормативні директивні правові документи).</p> <p>3. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій : СОУ-Н ЕЕ 39.501:2007. – Офіц. вид. – К. : ГРІФРЕ : М-во палива та енергетики України, 2007. – VI, 74 с. – (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).</p>

Стандарти	<p>1. Графічні символи, що їх використовують на устаткуванні. Показчик та огляд (ISO 7000:2004, IDT) : ДСТУ ISO 7000:2004. – [Чинний від 2006-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – IV, 231 с – (Національний стандарт України).</p> <p>2. Якість води. Словник термінів : ДСТУ ISO 6107-1:2004 – ДСТУ ISO 6107-9:2004. – [Чинний від 2005-04-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 181 с. – (Національні стандарти України).</p>
Каталоги	<p>1. Межгосударственные стандарты : каталог : в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Павлюкова В. А. ; ред. Иванов В. Л.]. – Львов : НТЦ "Леонорм-стандарт", 2006 – (Серия "Нормативная база предприятия"). Т. 5. – 2007.– 264 с. Т. 6. – 2007. – 277 с.</p> <p>2. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / [авт.- упоряд. М. Зобків та ін.]. – Львів : Новий час, 2003. – 160 с.</p> <p>3. Університетська книга : осінь, 2003 : [каталог]. – [Суми : Унів. кн., 2003]. – 11 с.</p> <p>4. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Горницкая И. П., Ткачук Л. П.–Донецк: Лебедь, 2005. –228 с.</p>
Бібліографічні показники	<p>1. Куц О. С. Бібліографічний показчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. – Львів : Укр. технології, 2007. – 74 с.</p> <p>2. Систематизований показчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997–2005 роки / [уклад. Кириць Б. О., Потлань О. С]. – Львів : Львів, держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 11 с. – (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).</p>
Дисертації	<p>1. Петров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси: дис. ... доктора фізмат, наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. - К., 2005. -276 с.</p>
Автореферати дисертацій	<p>1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 „Технологія машинобудування” / І. Я. Новосад. – Тернопіль, 2007. – 20 с.</p> <p>2. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 „Автоматиз. системи упр. та прогрес, інформ. технології” / Нгуен Ші Данг. – К.,2007.–20 с.</p>
Авторські свідоцтва	<p>1. А. с. 1007970 СССР, МВ³ В 25 J 15/00. Устройство для захвата неориентированных деталей типа валов / В. С. Ваулин, В. Г. Кемайкин (СССР). - № 3360585/25-08 ; заявл. 23.11.81 ; опубл. 30.03.83, Бюл. № 12.</p>
Патенти	<p>1. Пат. 2187888 Российская Федерация, МПК' Н 04 В 1/38, Н 04 J 13/00. Приемопередающее устройство / Чугаева В. И.; заявитель и патентообладатель Воронеж, науч.-исслед. ин-т связи. - № 2000131736/09 ; заявл. 18.12.00; опубл. 20.08.02, Бюл. №23(Ич.).</p>

**Частина книги,
періодичного,
продовжуваного
видання**

1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 6. – С. 15–18, 35–38.
2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. – 2006. – №6. – С. 14–17.
3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов – основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2007. – № 1.–С. 39–61.
4. Ма Шуїн. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 5. – С. 12–14.
5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації, охорони здоров'я України. – 2007. – № 1. – С. 25–29.
6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. – 2007. – Т. 2, № 2. – С. 13–20.
7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка : (нариси з новітнього укр. письменства) : статті / Микола Зеров. – Дрогобич, 2007. – С. 245–291.
8. Третьяк В. В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч.-техн. конф., 3-5 окт. 2007 г. : тезисы докл. – Х., 2007. – С. 33.
9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д. М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України : (кінець ХІХ–початок ХХ ст. / Д. М. Чорний. – Х., 2007. – Розд. 3. – С. 137–202.

**Електронні
ресурси**

1. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. – К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2004. – 1 електрон, опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем, вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул, екрану.
2. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. „Крим-2003“) [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>

Примітки:

1. Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

2. Опис складається з елементів, які поділяються на обов'язкові та факультативні. У бібліографічному описі можуть бути тільки обов'язкові чи обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язкові елементи містять бібліографічні відомості, які забезпечують ідентифікацію документа, їх наводять у будь-якому описі.

3. Проміжки між знаками та елементами опису є обов'язковими і використовуються для розрізнення знаків граматичної і приписаної пунктуації.

4. У списку опублікованих праць, який наводять в роботі, необхідно вказати прізвища та ініціали всіх його співавторів незалежно від виду публікації.

Навчальне видання

Дипломна робота з психології

Укладачі: **Тарасова Тетяна Борисівна,**
Пухно Світлана Валеріївна

Методичні рекомендації
Для студентів всіх форм навчання

Суми: Вид-во СумДПУ, 2011 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **А.А. Сбруєва**
Комп'ютерна верстка **І.Є. Трифонова**

Здано в набір 13.12.10. Підписано до друку 10.01.11.
Формат 60x84x16. Гарн. Times. Друк. ризогр. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 4,0. Обл.-вид. арк. 4,2. Тираж 100. Вид. № 5.

Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві
СумДПУ ім. А. С. Макаренка

